

รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

BQ
4570.s7
พ335ร
2537

ทอสมุตญาณปยุตตธรรมนิจัย
 อดญาณแอสกัณ

รู้จักพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง?

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)

มูลนิธิพุทธธรรม
 สัพพทาน์ ฌมมทาน์ ชินาติ
 การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง

© พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-7890-00-3

พิมพ์ครั้งที่ ๓ (ปรับปรุงแบบ) - กันยายน ๒๕๓๗	๕,๖๐๐ เล่ม
มูลนิธิพุทธธรรม	๓,๕๐๐ เล่ม
คุณยงยุทธ-คุณชุตินา ธนะปุระ	๕๐๐ เล่ม
คุณบุญยงค์-คุณประหยัด สุวรรณกุล	๕๐๐ เล่ม
คุณกมล-คุณสุนทรี สฐิติบุญสุวรรณ	๒๐๐ เล่ม
คุณวนิดา ปวโรดม	๒๐๐ เล่ม
คุณวัลย์ ธรรมจริย์	๑๐๐ เล่ม
อ.ดร.ชัยวัฒน์-อ.กาญจนา บุนนาค	๑๐๐ เล่ม
คุณประสาน-คุณลาวัณย์ ชำนิงาน	๑๐๐ เล่ม
คุณวิบูลย์-คุณบุญชู อิงคาภูล	๑๐๐ เล่ม
อ.คัมภีรา จันทรโรจน์	๑๐๐ เล่ม
คุณนิตดา หงส์วิวัฒน์	๑๐๐ เล่ม
แพทย์หญิงพรทิพย์ เขาวรีวงศ์	๑๐๐ เล่ม

ที่อยู่ : มูลนิธิพุทธธรรม ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม. ๑๐๙๐๐
โทร. ๕๘๙-๙๐๑๒, ๕๘๐-๒๗๑๙ โทรสาร ๕๘๐-๕๑๒๗

ภาพปก : ปัญญา วิจิณชนสาร

จัดจำหน่าย : อักษรธรรม โทร. ๒๗๒-๔๙๘๓-๔

พิมพ์ที่ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด
๕๔/๘-๙ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐
โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗, ๐๑-๙๒๓-๘๘๒๕

ราคา ๓๕

สารบัญ

รัฐกับพระพุทธศาสนา ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง?	๑
ขอสันทนาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา ในรอบ ๒ ศตวรรษ	๑
ขอทราบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาล	๒
ทำไมทางฝ่ายรัฐจะต้องมาสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา เหตุการณ์ที่ทางรัฐยื่นมือเข้ามาแก้ไขปัญหาชำระล้าง ความเลวร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา มีขึ้นในยุคไหนบ้าง สาเหตุเกิดจากอะไร ผลที่สุดเป็นประการใด	๑๒
มียุคไหนบ้างที่รัฐกับศาสนาเกิดความขัดแย้งกัน อย่างรุนแรง จนทำให้เกิดผลเสียหายทั้ง ๒ ฝ่าย	๒๑
จริงไหมที่ว่ารัฐได้ใช้พระพุทธศาสนาหรือสถาบันสงฆ์ เป็นเครื่องมือในการปกครองประชาชน	๒๒

ถ้ารัฐกับศาสนาไม่มีความผูกพันกัน

แล้วทั้งสองฝ่ายจะดำเนินไปได้ด้วยดีเสมอไปไหม ๒๕

มีเรื่องอะไรบ้างที่ทางรัฐไม่ควรเข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนจักร ๓๖

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนา

ในรอบ ๒ ศตวรรษแห่งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นอย่างไร ๓๗

จริงหรือที่ว่ารัฐได้พยายามให้สถาบันพระพุทธศาสนา

หรือสถาบันสงฆ์เข้ามาอยู่ในอำนาจรัฐ หรือขึ้นต่อรัฐ

ซึ่งเป็นมากขึ้นในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ๔๑

เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาปัจจุบันนี้

ควรที่ทางรัฐจะได้เข้ามาชำระล้างหรือยัง ๔๕

เป็นไปได้ไหมที่มีบางคนพูดว่าเมืองไทยไม่เคยมี

พระพุทธศาสนาที่แท้จริงเลย ๕๑

สถาบันพระพุทธศาสนาในเมืองไทยปัจจุบัน

ถึงยุคที่เราจะเรียกว่า เป็นต้นไม้ที่ยืนต้นตายได้หรือไม่ ๕๔

รัฐกับพระพุทธศาสนา

ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง?*

ถาม *เกล้ากระหม่อมใครจะขอถือโอกาสนี้สนทนาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาในรอบ ๒ ศตวรรษ*

ตอบ เรื่องนี้ก็น่าสนใจ แต่ผมไม่ค่อยได้เอาใจใส่ เพราะเวลานี้สนใจแต่จะศึกษาว่า ธรรมที่แท้จริงคืออะไร และช่วยกันศึกษาช่วยกันสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมที่แท้จริงนั้น ต่อจากนั้นก็อยากจะให้ช่วยกันคิดหาทางว่า จะนำเอาธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตและกิจการต่าง ๆ อย่างไม่รู้ก็ตาม เมื่อมาถามแล้วก็จะแสดงความคิดเห็นไปตามที่นึกได้

* บทสัมภาษณ์โดย พระมหาอินศร จินดาบุญ โภทฺธิ นำลงในนิตยสารรายเดือน “พุทธจักร” ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๔ — เมษายน ๒๕๒๕ ชื่อเรื่องเดิมว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาในรอบ ๒ ศตวรรษ”

ถาม ขอรบกวนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

ตอบ คำถามนี้กว้างมาก และมีรายละเอียดที่ต้องวิเคราะห์แยกแยะกันอีกหลายอย่าง ความจริงเป็นหัวข้อวิทยานิพนธ์ได้เรื่องหนึ่งทีเดียว ในที่นี้ถ้าอนุญาตก็อยากจะขอจำกัดขอบเขตหรือเปลี่ยนคำถามให้แคบเข้ามาว่า ลักษณะความสัมพันธ์ที่ถูกต้องหรือที่ควรจะเป็น ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา หรือระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักรเป็นอย่างไร ถ้าจำกัดกันเพียงแค่หลักการอย่างนี้ก็ตอบง่ายขึ้นสักหน่อย

หลักเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้จากข้อธรรมต่างๆ เช่นอย่างในอภิธานียธรรม ซึ่งมี ๗ ข้อ ข้อที่ ๗ พูดถึงหน้าที่ของรัฐว่า จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย โดยตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แว่นแคว้นที่มาแล้วพึงอยู่ในแว่นแคว้นโดยผาสุก หลักนี้พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี ซึ่งปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม หรืออย่างในจักรวรรดิวัตรก็จะมีข้อธรรมที่แสดงถึงหน้าที่ของผู้ครองแผ่นดินที่จะพึงปฏิบัติเกี่ยวกับทางศาสนา คือการจัดการรักษาคุ้มครองป้องกันโดยชอบธรรมแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย และในข้อสุดท้ายก็จะมีว่า สมณพราหมณ์

ปริปุจฉา หมายถึงการไปปรึกษาสอบถามปัญหา กับสมณ-
พราหมณ์ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมาอยู่
เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดว่าการอันใดดี การอันใดชั่ว
ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้ว
ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง

นอกจากการที่จะต้องมีความสัมพันธ์กับสถาบันทาง
ศาสนาแล้ว ผู้ปกครองก็มีหน้าที่ต่อธรรมะโดยตรง เช่นว่าเป็น
ธรรมาธิปไตย เคารพนับถือบูชาบำเพ็ญกรรม ถือธรรมเป็น
ใหญ่เป็นหลักในกิจการทั้งปวง ให้ความคุ้มครองรักษาป้องกัน
อันชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแว่นแคว้น และรักษาความ
เป็นธรรม ไม่ให้มีการประพฤติหรือทำการอันผิดธรรมขึ้นในบ้าน
เมืองเป็นต้น

ถ้าสรุปโดยย่อก็คงจะได้เป็น ๒ อย่าง อย่างที่ ๑ คือการ
อุปถัมภ์บำรุงคุ้มครอง อย่างที่ ๒ คือการรักษาสถาบันพึงธรรม
นำเอาธรรมะมาใช้ปฏิบัติ เพราะที่ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ตั้ง
อยู่ในธรรมด้วยตนเอง เป็นผู้มีธรรม ประพฤติชอบธรรม และ
ปกครองแผ่นดินโดยธรรม ให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ที่อยู่ใต้ปก
ครองทั้งหมด

ส่วนทางฝ่ายพุทธจักร หน้าที่ก็คือการแนะนำสั่งสอนเผย
แผ่ธรรมแก่ประชาชน อันนี้เป็นหน้าที่โดยตรง เมื่อแนะนำ

สั่งสอนประชาชน เผยแพร่ให้ความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม และรู้จักฝึกอบรมจิต ฝึกอบรมปัญญา ประชาชนอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ประพฤติดีปฏิบัติชอบแล้ว ก็เป็นผลประโยชน์แก่แผ่นดินไปเอง

นอกเหนือจากหน้าที่ที่ปฏิบัติอย่างกว้างๆ ต่อประชาชนแล้ว ก็อาจจะมีความสัมพันธ์กับองค์พระมหากษัตริย์เองหรือว่าผู้ปกครองแผ่นดิน ในฐานะเป็นที่ปรึกษา ให้ความรู้ความเข้าใจแนะนำในทางธรรม และในเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แต่จะไม่เข้าไปกุมอำนาจการเมืองอย่างนักบวชบางศาสนา

เมื่อว่าตามหลักการอย่างนี้แล้ว หันไปดูในทางปฏิบัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนา ก็ปรากฏว่าได้เป็นไปในทำนองนี้ ซึ่งจะเห็นได้ในพระประวัติของพระพุทธเจ้าเท่าที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับรัฐ เช่นที่ว่าทางฝ่ายรัฐหรือผู้ปกครองแสวงหาธรรมเป็นผู้ใฝ่ใจในธรรมนั้น ก็มีตัวอย่างมากมายอย่างในพระวินัยปิฎก มหาวรรค บันทีกไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ เสด็จมายังแคว้นมคธ ประทับอยู่ที่สวนป่าลัฏฐิวัน พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงสดับข่าวก็พร้อมด้วยข้าราชการบริวารจำนวนมากเสด็จมาที่สวนป่าลัฏฐิวันนั้น ณ ที่นั้นก็ทรงสดับพระธรรมจากพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ถวายพระเวฬุวันแด่พระพุทธเจ้า เป็นต้น

หลังจากนั้นก็คงจะได้เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้าบ่อยๆ ดังมีเรื่องที่ท่านบันทึกกันมาว่าทรงเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างมาก

ต่อมาในสมัยพระราชโอรส คือพระเจ้าอชาตศัตรู แม้ว่าจะได้เคยเป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธศาสนา แต่ต่อมาก็ทรงไฝ่แสวงธรรมเช่นเดียวกัน พระเจ้าอชาตศัตรูเคยเสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้า อย่างเรื่องในทีฆนิกาย สิลกขันธวรรค ในสามัญญผลสูตร พระเจ้าอชาตศัตรู เสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อสอบถามเกี่ยวกับเรื่องธรรมะหรือเรื่องทางศาสนา และหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระเจ้าอชาตศรูก็นำอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งแรก

อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ พระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งครองแคว้นโกศล ณ นครสาวัตถี พระพุทธเจ้าประทับที่นครสาวัตถีบ่อย จึงมีเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าปเสนทิโกศลไปเฝ้าพระพุทธเจ้ามากมายหลายเรื่อง รวบรวมไว้ในสังยุตตนิกายโกศลสังยุตต์ ในบาลีเล่ม ๑๕ เสด็จไปตามธรรมะต่างๆ บ่อยๆ ทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับส่วนพระองค์ เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นไปของรัฐและประชาชน

แม้ในระดับเจ้านาย ข้าราชการ เสนาบดีต่างๆ ก็ไปแสวงหาธรรมกันอยู่เสมอ อย่างอภัยราชกุมาร โภธิราชกุมาร

ก็มีเรื่องเล่ามาแต่ละสูตรๆ วัตถุประสงค์พราหมณ์ก็เคยไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ดังในเรื่องมหาปริณิพพานสูตรและในอังคุตตรนิกาย ที่เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าตรัสอธิษฐานนิยธรรม และวัตถุประสงค์พราหมณ์คนเดียวกันนี้ ก็ได้ไปซักถามพระอานนท์ ภายหลังพระพุทธเจ้าปริณิพพานไปแล้ว เป็นที่มาของโคปกโมคคัลลานสูตร ซึ่งแสดงเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ หรืออย่างสีหเสนาบตีแห่งวัชชี ก็มีเรื่องราวปรากฏว่านับถือนิครนถ์ และต่อมาได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา มีพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้

ส่วนในข้อที่รัฐทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองทางฝ่ายศาสนานั้น ก็มีเรื่องราวปรากฏ ซึ่งแสดงชัดถึงหลักการนี้ เช่นอย่างในอังคุลิมาลสูตร ที่ว่าด้วยเรื่ององคุลิมาล อยู่ในพระไตรปิฎก เล่ม ๑๓ ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑนาสก์ เล่าถึงการที่พระพุทธเจ้าได้ไปปราบโจรองคุลิมาล ทำให้องคุลิมาลเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แล้วเข้ามาบวช เหตุการณ์ครั้งนั้นเกิดขึ้นโดยที่พระเจ้าปเสนทิโกศลยังไม่ทรงทราบ อยู่มาคราวหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเห็นว่า เรื่องโจรองคุลิมาลนั้นเป็นเรื่องใหญ่โต ก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชนมาก จึงทรงยกทัพจะไปปราบ ระหว่างทางที่ไปปราบนั้นก็มาแวะเฝ้าพระพุทธเจ้าก่อน ที่นี่ จะขออ่านพระไตรปิฎกให้ฟัง ความในพระ

ไตรปิฎกเล่ม ๑๓ ข้อ ๕๒๖ ภาษาไทย หน้า ๓๙๒ ว่า

ได้ยินว่า ณ ที่พระนครสาวัตถีนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้นหมู่มหาชนประชุมกันอยู่ที่ประตูพระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ส่งเสียงอื้ออึงว่า

“ข้าแต่สมมติเทพ ในแคว้นแคว้นของพระองค์มีใจรื้อของकुสิมัล เป็นคนหยาบช้า มีมือเปราะเปื้อนด้วยเลือด บกใจในการฆ่าตีไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย องकुสิมัลใจนั้น กระทำบ้านไม่ให้เป็นบ้าน กระทำนิคมไม่ให้เป็นนิคม กระทำชนบทไม่ให้เป็นชนบท เขาเช่นฆ่ามนุษย์แล้วเอานิ้วมือร้อยเป็นพวงๆ ไว้ ขอพระองค์จงกำจัดมันเสีย”

ครั้งนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จออกจากนครสาวัตถีด้วยกระบวนม้าประมาณ ๕๐๐ เสด็จไปทางพระอารามแต่ยังวันที่เดียว เสด็จไปบนภาคพื้นภูมิประเทศ จนสุดมรรคาที่ยานพาหนะจะไปได้แล้ว ลงดำเนินด้วยพระบาทเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคประทับนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้ประทับนั่งแล้ว ณ ที่ควรข้างหนึ่งว่า “มหาบพิตร พระเจ้าแผ่นดินมคธจอมเสนา คือพระเจ้าพิมพิสาร ทรงทำให้พระองค์

ขัดเคืองหรือหนอ หรือเจ้าลิจจวี เมืองเวสาลี หรือว่าพระราชา
ผู้เป็นปฏิปักษ์เหล่าอื่น”

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พระเจ้าแผ่นดินมคธจอมเสนา พระนามว่าพิมพิสาร หาได้
ทรงทำให้หม่อมฉันขัดเคืองไม่ แม้เจ้าลิจจวีเมืองเวสาลี ก็ไม่
ได้ทรงทำให้หม่อมฉันขัดเคือง แม้พระราชาที่เป็นปฏิปักษ์
เหล่าอื่น ก็ไม่ได้ทำให้หม่อมฉันขัดเคือง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ในแคว้นแคว้นของหม่อมฉัน มีโจรชื่อว่าองคฺลิมาล เป็นคน
หยาบช้า ทำชนบทไม่ให้เป็นชนบท เขาเช่นฆ่าพวกมนุษย์
แล้วเอานิ้วมือร้อยเป็นพวง หม่อมฉันจะกำจัดมันเสีย”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “มหาบพิตร ถ้าพระองค์ทอด
พระเนตรเห็นองคฺลิมาลปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาเย
ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจาก
การลักทรัพย์ เว้นพูดเท็จ ฉันทหารมือเดียว ประพฤติพรหม
จรรย์ มหาบพิตรจะพึงทรงกระทำอย่างไรกับเขา”

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
หม่อมฉันพึงไหว้ พึงลูกรับ พึงเชื่อเชิญด้วยอาสนะ พึงบำรุง
เขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร หรือ
พึงจัดการรักษาป้องกัน คุ่มครองอย่างเป็นธรรม ข้าแต่พระ
องค์ผู้เจริญ แต่องคฺลิมาลโจรนั้นเป็นคนมีบาปกรรม จะมี

“ความสมบูรณ์ด้วยศีลถึงปานนี้แต่ที่ไหน”

เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสอย่างนี้ เวลานั้นพระองค์คูลิมาลก็นั่งอยู่ไม่ไกลจากพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าจึงทรงยกพระหัตถ์ขึ้นตรัสบอกพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “พระองค์คูลิมาลอยู่ที่นั่น” พระเจ้าปเสนทิโกศลก็สะดุ้งตกพระทัย แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสบอกว่า ไม่ให้ทรงกลัว ไม่มีภัยจากพระองค์คูลิมาลแล้ว หลังจากนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้สติเสด็จเข้าไปหาพระองค์คูลิมาลแล้ว ทรงสอบถามสนทนา และตรัสในตอนท้ายว่า

“ท่านผู้เจริญ ขอพระผู้เป็นเจ้าคัคคมันตานีบุตร จงอภิรมย์เถิด ข้าพเจ้าจะทำการชวนชวายเป็นจิวร บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แก่พระผู้เป็นเจ้าคัคคมันตานีบุตร” (คัคคะ นั้นเป็นชื่อบิดา และมันตานี เป็นชื่อมารดาของพระองค์คูลิมาล เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า คัคคมันตานีบุตร)

นี่ก็เป็นตัวอย่างแสดงถึงธรรมเนียมความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระสงฆ์ คือในแง่ที่เป็นบุคคล ทางรัฐก็มีหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ แม้แต่ผู้ที่อยู่ในเพศฤๅษีก็เคยกระทำการร้ายมา เมื่อบวชแล้วก็ได้รับความคุ้มครองรักษา ได้รับการเคารพนับถือ นี่เป็นด้านรัฐต่อฝ่ายศาสนา

ส่วนทางฝ่ายพระศาสนาก็เห็นได้ชัดอยู่อย่างเดียวกันแล้วว่า เมื่อทางฝ่ายรัฐหรือทางผู้ปกครองไปถามไถ่ปรึกษาเรื่องธรรมะ ก็ชี้แจงแนะนำไป นอกจากการชี้แจงแนะนำสั่งสอนอย่างทั่วๆ ไปแล้ว บางคราวก็มีเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการระดับรัฐที่เป็นเรื่องการเมืองโดยตรง แต่เป็นแง่ที่เกี่ยวกับธรรมะ เรื่องความสงบหรือสันติภาพ ที่ปรากฏชัดก็คือ เรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามทัพของพระญาติ ๒ ฝ่าย ได้แก่ฝ่ายศากยะ กับโกลิยะ ที่จะรบชิงแม่น้ำโรหิณี ทรงสั่งสอนชี้แจงทำให้พระญาติทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นได้มองเห็นสิ่งที่ควรไม่ควร ระวังโทษะกันได้ แล้วเลื่อมใสในธรรม สงบศึกกัน ไม่เสียเลือดเนื้อ ตกลงกันได้โดยทางสันติ นอกจากนั้น เนื่องจากเห็นพระคุณของพระพุทธเจ้า จึงตกลงกันให้พวกเขาชายทั้งหลายที่จะมารบกันนั้น มาบวชกับพระพุทธเจ้าทั้งหมดถึง ๕๐๐ ท่าน

ต่อมาก็เรื่องที่พระเจ้าวิชูททะยกทัพจะไปล้างเผ่าศากยะ พระพุทธเจ้าก็เสด็จไปประทับในระหว่างทาง ทำให้พระเจ้าวิชูททะยกทัพกลับถึง ๓ ครั้ง หลังจากนั้น จึงทรงปล่อยไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง

แต่กรณีอย่างนี้ต้องระมัดระวัง อย่าตีความว่า พระพุทธเจ้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมืองการรบราฆ่าฟันโดย

ตรง เรื่องที่เล่ามานี้เป็นกรณีที่พระองค์ทำในฐานะพระญาติด้วย และอีกอย่างหนึ่งก็ทรงทำในแง่บทบาทเท่าที่พระจะทำได้ หรือทางฝ่ายศาสนาจะทำได้ คือมีขอบเขตที่จะทำ อย่างกรณีแรก เรื่องพระญาติแย่งแม่น้ำโรหิตินั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติด้วยการทรงแนะนำสั่งสอนให้เห็นคุณค่าของชีวิตของผู้ที่จะมารบและเทียบกับคุณค่าของน้ำ เท่ากับให้เห็นคุณค่าของความสงบด้วยการแนะนำโดยทางธรรม ส่วนกรณีที่ ๒ ก็เสด็จไปพอเป็นการให้รู้ให้เข้าใจเอาเอง ส่วนที่เป็นเรื่องการเมืองจะปฏิบัติต่อกันเองนั้น พระองค์ก็ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง นอกจากนี้แล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงเอื้อต่อทางฝ่ายรัฐคือในแง่ที่เป็นขอบเขตอำนาจรัฐ พระองค์ก็ไม่เข้าไปก้าวกายแทรกแซง หมายความว่าทางบ้านทางเมือง ทางฝ่ายคฤหัสถ์ เขาจะอยู่ปกครองกัน ถ้าเป็นเรื่องที่เป็นไปด้วยดีโดยชอบ ก็ไม่เข้าไปก้าวกายแทรกแซง ไม่ให้เขาเสียระบบระเบียบของเขา

ฉะนั้น ในวินัยจะเห็นว่าพระองค์ได้บัญญัติสิกขาบทขึ้นเพื่อไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปก้าวกายแทรกแซงกิจการของรัฐที่เขาดำเนินกันอยู่ตามปกติ แม้แต่การบวชก็จะมีกรวางสิกขาบทไว้ เช่นว่า ไม่ให้รับบวชบุคคลที่เป็นข้าราชการ หรือไม่ให้รับบวชคนที่เป็นโจรมีชื่อเสียงโด่งดัง อะไรดังนี้ เป็นต้น สิ่งใดที่พอจะอนุโลมได้ก็ยังมีหลักไว้ว่า ราชนัน อนุวตฺตติ คือทรง

อนุญาตให้อนุวัตรตามพระราชกฤษฎีกา (พระราชกฤษฎีกา หมายถึงทางฝ่ายรัฐหรือฝ่ายบ้านเมืองนั่นเอง) เกี่ยวกับเรื่องที่เป็นขอบเขตอำนาจของรัฐที่พึงเป็นไปได้โดยชอบธรรม ที่ไม่เป็นการเสียหายแก่หลักการอะไรของศาสนา เป็นเรื่องของความเป็นอยู่ทั่วไป เช่นการนับวันเวลา เป็นต้น

ถาม ทำไมทางฝ่ายรัฐบาลจะต้องมาสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างนั้น เช่นว่าคุ้มครองป้องกัน อุปถัมภ์บำรุง เป็นต้น

ตอบ เรื่องนี้ยังไม่ตอบโดยตรง แต่เมื่อสรุปหลักความสัมพันธ์ดังกล่าวมาแล้ว ก็อาจเข้าใจเหตุผลได้เอง การที่รัฐสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา เราอาจสรุปหลักการได้เป็น ๒ อย่างคือ

๑. เป็นหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อธรรม คือรัฐโดยเฉพาะผู้ปกครองที่ดี ย่อมเป็นผู้ใฝ่ธรรม แสวงหาธรรม และเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนานั้นเป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแพร่ และสืบต่อ สืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ในโลก ในสังคม เพราะฉะนั้น รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรมเผยแพร่ธรรมนี้ ให้ทำหน้าที่นั้นด้วยดี การทำอย่างนั้นก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูธรรมด้วย

การที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ยกย่องพระองค์พิมล ทั้งๆ ที่โดยส่วนตัวพระองค์พิมลก็มาบวชจากใจ การที่พระองค์ทรงกราบไหว้ หรือทะนุบำรุงนั้น หมายความว่าพระองค์ทรง

เคารพธรรม หรือเชิดชูธรรม คือธรรมที่พระองค์คุณิมาลนี้ เมื่อได้เข้ามาบวชแล้ว จะต้องเป็นผู้รักษาประเพณีปฏิบัติและดำรงสืบทอดไว้

แม้ในสามัญญผลสูตร ก็มีหลักการอย่างเดียวกันนี้ตรัสไว้โดยพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามพระเจ้าอชาตศัตรูว่า ถ้าชาวนาออกบวช พระเจ้าอชาตศัตรูจะตรัสกับชาวนานั้นว่า “เฮ้ย เจ้าคนนั้น เจ้าจงมา เจ้าเป็นชาวนามาจ่ายค่าอากรเสีย อย่างนี้หรือ” พระเจ้าอชาตศตรูก็ทูลตอบว่า “จะเป็นเช่นนั้นไม่ได้เลย อันที่จริงหม่อมฉันเสียอีกที่ควรจะให้ไหว้เขาคือพระชวานาที่เข้ามาบวชแล้วนั้น จะถูกรับเขา จะเชื่อเชิญให้เขานั่ง ควรจะบำรุงเขาด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจฉัยเภสัชบริวาร ควรจะจัดการรักษาป้องกันคุ้มครองเขาอย่างเป็นธรรม”

สืบเนื่องจากหน้าที่ที่เกี่ยวกับธรรมนี้ ก็ทำให้พระมหากษัตริย์ หรือทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือจะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดำรงอยู่สืบต่อไปในสังคมหรือในโลกนี้ การทำสังคายนาที่ดี การกำจัดชำระล้างศาสนาในบางสมัยก็ดี เป็นเรื่องที่ดีที่จัดได้ว่าอยู่ในหน้าที่ข้อนี้

เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยขึ้นในวงการพระศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์คณะสงฆ์ในการทำสังคายนาเรียบร้อยทรงพระ

ธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาสัมัยต่างๆ โดยมากก็มีพระเจ้าแผ่นดินหรือทางรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ทั้งในประเทศอินเดีย ในศรีลังกา ตลอดจนกระทั่งในประเทศไทย หลายครั้งหลายสมัย

แม้ในกรณีปลีกย่อย เมื่อปรากฏว่ามีคนของรัฐ หรือพลเมืองคือคนของบ้านเมืองที่เป็นคนร้าย คนไม่ดีเข้าไป ชุกช่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวช เข้าไปเบียดเบียนทำลายศาสนา ซึ่งเท่ากับทำลายประโยชน์ของรัฐและประชาชนด้วย ทางรัฐหรือทางพระเจ้าแผ่นดิน ก็ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนาด้วยการไปเอาคนของตนเอง หรือพลเมืองของตนเองที่เป็นคนไม่ดีที่เข้าไปทำลายศาสนานั้นออกมา อันนี้ก็ถือว่าการชำระล้างศาสนา ด้วยการเอาคนร้ายพลเมืองไม่ดีของตนเองกลับออกมาเสีย ไม่ให้เข้าไปหรืออยู่ทำลายศาสนาต่อไป

๒. เป็นหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐเป็นตัวแทนของประชาชนควรจะแสดงน้ำใจตอบแทนต่อทางฝ่ายสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนา ข้อนี้หมายความว่า ตามปกติพระภิกษุสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนา เป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงาม ให้พัฒนาทางจิตใจ ทางปัญญา เมื่อพระสงฆ์ทำเช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการ

ศึกษาดี มีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะเป็นพลเมืองที่ดี ผลประโยชน์นี้ก็ตกแก่รัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุข รัฐสำนึกในคุณของฝ่ายสงฆ์จึงถวายความคุ้มครองทะนุบำรุงอุปถัมภ์พระสงฆ์หรือทางศาสนานั้น เป็นการตอบแทนคุณความดีหรือบูชาคุณของฝ่ายศาสนาหรือฝ่ายสงฆ์นั่นเอง และทำหน้าที่ดังกล่าวแทนประชาชน คืออุปถัมภ์บำรุงศาสนาแทนประชาชน

การปฏิบัติหน้าที่อย่างนี้ หรือการมีความสำนึกในหลักการนี้ จะเห็นหลักฐาน เช่น ในโกศลสูตร ในอังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต บาลีเล่ม ๒๔ เล่าเรื่อง ว่า

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อเข้าไปแล้วก็ลงหมอบกราบถวายบังคมที่พระบาทของพระพุทธเจ้า ถึงกับได้ทรงทอดทรงจูบพระบาทของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสถามว่า เหตุใดพระองค์จึงได้ทรงแสดงความเคารพนอบน้อมถึงอย่างนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทูลตอบว่า พระองค์ (คือพระเจ้าปเสนทิโกศล) ทรงมุ่งจะแสดงความกตัญญูกตเวที จึงได้ทรงกระทำความเคารพนอบน้อมอย่างนั้น คือพระองค์ทรงเห็นว่า พระพุทธเจ้าปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่พหูชน หรือประชาชนจำนวนมาก ทรงประดิษฐานพหูชนหรือประชาชนนั้นไว้ในกุศลธรรม ใน

กัลยาณธรรม

อย่างไรก็ตาม ถ้าจะพูดให้สั้นที่สุด โดยมองในแง่วัตถุประสงค์ หลักความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาสรุปได้เป็นข้อเดียว คือ การสัมพันธ์กัน หรือช่วยกันปฏิบัติกิจเพื่อประโยชน์สุขของพหุชน ตามหน้าที่ฐานะของตน เพราะมีพระพุทธพจน์ตรัสไว้มากมายในอังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต ในวินัยปิฎก ในอิตติวุตตกะ เป็นต้น เช่นว่า การที่พระพุทธเจ้าและจักรวรรดิราชาอุบัติขึ้นก็ตาม การประกาศสั่งสอนธรรมก็ตาม การที่สงฆ์สามัคคีกันก็ตาม การทำสังคายนา ก็ตาม การที่พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ยืนนานก็ตาม ก็ล้วนแต่เพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชนทั้งสิ้น

ถาม ความเลวร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา มักจะถูกทางรัฐยื่นมือเข้ามาแก้ไขปัญหาชำระล้างเป็นยุคๆ เสมอ เหตุการณ์ทำนองนี้มีขึ้นในยุคไหนบ้าง สาเหตุของเรื่องนั้นๆ เกิดจากอะไร ผลที่สุดเป็นประการใด

ตอบ เรื่องอย่างนี้มีมากมายหลายครั้ง นำมาตอบในที่นี้คงจะมีรายละเอียดมากเกินไป คงจะเพียงพอถึงก็พอ ตัวอย่างเช่น สังคายนาต่างๆ โดยมากก็มีเหตุการณ์เกี่ยวกับเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นก่อน แล้วรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ วิธีของรัฐที่เข้ามา โดยมากก็เป็นเรื่องของการเข้ามาช่วยเป็นกำลังให้กับ

คณะสงฆ์ หรือการช่วยสนับสนุนทางฝ่ายศาสนาเอง ในการแก้ไขชำระล้างให้บริสุทธิ์ แต่บางครั้งทางรัฐยื่นมือเข้ามาจัดการโดยตรงก็มี

การสังคายนาครั้งที่ ๑ ก็ปรารภการที่พระสุภทัตตะวุฒฒบรพชิต (พระสุภทัตตะผู้บวชเมื่อแก่) กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระเถระในสมัยนั้นเกรงว่าหลักธรรมที่แท้จริงจะเสื่อมสูญไป จึงจัดให้มีการสังคายนาขึ้น และทางรัฐพระเจ้าอชาตศัตรูก็เข้ามาอุปถัมภ์

สังคายนาครั้งที่ ๒ ก็มีพระวัชชีบุตรก่อเรื่องขึ้นมา พระเถระทั้งหลายเกรงว่าพระศาสนาจะไม่บริสุทธิ์ จะเสื่อมลงไป ความประพฤติปฏิบัติจะเขวออกไป จากหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา จึงจัดให้มีการสังคายนา ทางรัฐก็เข้ามาช่วย

ที่เห็นชัดเจนก็คือสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งสาเหตุของปัญหาก็พัวพันกันระหว่างรัฐกับทางพระพุทธศาสนา เพราะว่ารรัฐเคยอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา มาก เมื่ออุปถัมภ์มากก็มีพลเมืองที่ไม่ดีที่ต้องการลาภสักการะเข้ามาบวชในพระศาสนา เมื่อเข้ามาบวชก็ทำให้พระธรรมวินัยยุ่งเหยิงสับสน พวกที่เรียกว่าปลอมบวชก็มี ความไม่เรียบร้อยก็เกิดขึ้นในวงการพระพุทธศาสนา เช่นว่าพระสงฆ์จริงเกิดขึ้นเป็นต้น ผลที่สุดรัฐก็ต้องเข้ามาช่วย เพื่อให้สังฆมณฑลมีความสงบเรียบร้อย

ซึ่งก็หมายถึงความสงบสุขและความเจริญของรัฐเองด้วย ประชาชนจะอยู่ด้วยความสงบสุขและตั้งใจประกอบอาชีพ การงาน ดำรงอยู่ในศีลธรรม ชุมชนประสานกลมกลืนราบรื่น ร่วมเย็น ด้วยว่าพระสงฆ์ทำหน้าที่ของตนได้อย่างเป็นปกติ

นี่คือการที่รัฐเข้ามาโดยให้กำลังแก่คณะสงฆ์ในการทำ สังคายนา

แต่บางครั้งเราที่ต้องใช้อำนาจ รัฐต้องการเอาคนไม่ดีที่เข้ามาบวชออกไป รัฐก็ยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องชำระล้างโดยจับ พระสึก ในการจับพระสึกก็ให้ทางฝ่ายคณะสงฆ์เป็นผู้วินิจฉัย เสียก่อนว่า ผู้นี้ผู้นั้นหรือใคร มีลักษณะอย่างไรที่เป็นพระแท้ หรือพระไม่แท้ ใครมีความเข้าใจหรือไม่เข้าใจในหลักการของ พระพุทธศาสนา เมื่อทางฝ่ายศาสนาหรือฝ่ายสงฆ์วินิจฉัยให้ แล้ว รัฐก็ช่วยในด้านอำนาจที่จะนำคนเหล่านั้นออกไปจาก วงการพระศาสนา

ตัวอย่างในเมืองไทยนี้ก็มี เช่นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มหาราชก็มีพงศาวดารบันทึกไว้ ตอนนั้นทางพระศาสนาเจริญ ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากประชาชนมาก ก็มีคนที่อยากจะ อยู่สบายหลบหลีกหน้าที่พลเมืองเข้ามาบวช ถึงกับว่าทาง ฝ่ายรัฐต้องตั้งคณะกรรมการสอบความรู้พระเณร คนที่ไม่มีความรู้สมกับเป็นพระภิกษุสามเณรก็ถูกจับสึกออกไปเป็น

จำนวนมาก และอย่างในสมัยกรุงศรีอยุธยาแตกที่ว่ามียกต่าง ๆ ตั้งตัวเป็นใหญ่กันขึ้น ในจำนวนยกเหล่านี้ ก็มีพระเจ้าฝางซึ่งเป็นพระภิกษุอยู่ด้วย เป็นผู้นำทัพพระภิกษุจำนวนมาก เมื่อพระเจ้าตากสินขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้ชำระเรื่องนี้ ได้มีการเอาพระมาพิสูจน์โดยการดำน้ำ นี่ก็เป็นกรณีที่ทางฝ่ายรัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับทางศาสนา

ในสมัยต่อๆ มา ทางรัฐก็เข้าเกี่ยวข้อง พยายามที่จะรักษาศาสนาให้บริสุทธิ์ด้วยวิธีการทางด้านกฎหมายหรือนิติบัญญัติ เช่นอย่างรัชกาลที่ ๑ ก็ได้ทรงตรากฎหมายพระสงฆ์ขึ้นมาถึง ๑๐ ฉบับ และในรัชกาลที่ ๕ ก็ออก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับแรก คือพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็มีใหม่อีกฉบับหนึ่ง และต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๕ ก็มีใหม่อีกฉบับหนึ่ง

นี่เป็นเรื่องที่จะถือว่ารัฐยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องก็ได้ แต่โดยปกติแล้ว วิธีการชอบธรรมที่รัฐยื่นมือเข้ามาก็คือด้วยการร่วมกันกับทางคณะสงฆ์ เป็นฝ่ายให้กำลัง เพราะคณะสงฆ์โดยลำพังตัวเองนั้นไม่มีกำลังอำนาจในทางอาญา ต้องอาศัยทางแผ่นดิน อย่างไรก็ตามถ้าหากไม่ยื่นหลักนี้ไว้ให้ดี ทางบ้านเมืองก็อาจทำการผิดพลาดได้ หรือแม้แต่ฝ่ายสงฆ์เอง เมื่อทางรัฐให้ความอุปถัมภ์ ถ้าทางฝ่ายสงฆ์เองไม่ดำรงอยู่ใน

หลักการที่ดีที่ชอบ ก็อาจจะทำการผิดพลาด พลอยให้ทางฝ่ายบ้านเมืองทำผิดไปด้วยก็ได้ แต่นี่ว่าโดยหลักการ เรื่องอย่างนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ และก็เป็นที่ถ้าปฏิบัติโดยถูกต้องโดยชอบธรรมแล้วก็ช่วยให้การพระศาสนานี้บริสุทธิ์ดำรงอยู่ได้มั่นคงยั่งยืน เป็นการรักษาพระศาสนา หรือช่วยสืบต่อพระศาสนาอย่างหนึ่ง

ส่วนรายละเอียดของแต่ละเรื่อง ว่าเกิดขึ้นในยุคไหนบ้าง สาเหตุเป็นอย่างไร ผลที่สุดเป็นประการใดนั้น เป็นเรื่องที่มีรายละเอียดมาก ก็เข้าใจว่าพอจะทราบๆ กันอยู่พอสมควรแล้ว เรื่องราวเหล่านี้คงจะมีเรื่อยๆ ไป อย่างเมื่อไม่นานมานี้ ก็มีกรณีพระพิมลธรรม หรือแม้ในปัจจุบันนี้ก็ตั้งเค้าคล้ายๆ จะมีเหตุการณ์อะไรที่ทำให้เกิดความเป็นไปเช่นนั้น หรือการที่รัฐจะเข้ามายื่นมือเกี่ยวข้องขึ้นอีก

เรื่องราวเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว รวมอยู่ในตัวอย่างของหลักการที่ว่านี้ แต่จะผิดจะถูกอย่างไร ในที่นี้ไม่ขอวิจารณ์ข้อสำคัญว่ารัฐนั้น ในเมื่อเห็นประโยชน์และคุณค่าของทางศาสนา และมีหน้าที่ในการเชิดชูดำรงธรรม มีหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน ในการที่จะตอบแทนคุณพระศาสนา เนื่องด้วยการที่พระสงฆ์มาช่วยสั่งสอนประชาชนให้มีศีลธรรมประพฤติดีปฏิบัติชอบ พัฒนาจิตปัญญา มีความสงบเรียบร้อย

ถึงเวลาชำระล้างหรือยัง?

๒๑

อะไรต่างๆ เหล่านี้ เมื่อรัฐมีความสำนึกและจะปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้ รัฐหรือผู้ปกครองในแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้นๆ จะต้องศึกษาทำความเข้าใจให้ดีในเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนา จะต้องถือว่าเป็นเรื่องสำคัญอันหนึ่ง จะถือเป็นคนละเรื่องคนละฝ่ายไม่เกี่ยวข้อง และไม่เรียนรู้ไม่ได้

ถ้ารัฐหรือบุคคลที่ทำหน้าที่ปกครอง ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องศาสนาขึ้นเมื่อไร ก็อาจจะปฏิบัติผิดพลาดในเรื่องศาสนาขึ้นได้เมื่อนั้น แล้วก็เป็นเรื่องก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน แก่บ้านเมือง และเป็นการเสียหายหลักสำคัญอย่างหนึ่งในทางการปกครอง

ถาม มียุคไหนบ้างที่ทางรัฐกับศาสนาเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง จนทำให้เกิดผลเสียหายทั้ง ๒ ฝ่าย

ตอบ เรื่องนี้จะต้องไปศึกษาประวัติศาสตร์ดูให้ดีอีกทีหนึ่ง แต่ก็มีตัวอย่าง เช่นในสมัยพระเจ้าตากสินหรือพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็มีเรื่องเล่า แต่เท็จจริงประการใดไม่ทราบ ว่าไปตามพงศาวดาร ท่านเล่าว่าในปลายสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น พระองค์ทรงพระสติพินเพื่อน และทรงเข้าพระทัยว่าพระองค์เป็นพระโสดาบัน เป็นพระอริยบุคคล ก็จะให้พระสงฆ์ไหว้ ได้ตรัสถามพระสงฆ์ สมเด็จพระสังฆราชได้ทูลว่าพระสงฆ์ไหว้คุณุหฺสถ์ไม่ได้ แม้คุณุหฺสถ์จะเป็นอริยะ พระจะเป็นปฤชณกัไหว้

EQ

0495

157017

043255

2507

คฤหัสถ์นั้นไม่ได้ และก็มีพระผู้ใหญ่องค์อื่นตอบว่าได้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ถอดสมเด็จพระสังฆราชและพระอื่นที่ได้ตอบอย่างเดียวกับสมเด็จพระสังฆราช

อันนี้ก็เป็นตัวอย่างความขัดแย้งอันหนึ่ง ที่นำมาซึ่งผลเสียหายทั้ง ๒ ฝ่าย เพราะว่าเมื่อถอดสมเด็จพระสังฆราช ก็แน่นอนว่า ประชาชนที่เคารพเลื่อมใสพระสังฆราช ชุมนางผู้ใหญ่อะไรต่างๆ จำนวนมากก็กระทบกระเทือนใจ ก็ทำให้เสียความจงรักภักดีต่อพระเจ้าอยู่หัว ส่วนผลเสียหายต่อคณะสงฆ์ก็แน่นอนว่า อย่างหนึ่งละที่พระสงฆ์ขัดแย้งกันเอง อย่างที่ ๒ ก็เกิดขัดกับทางรัฐ ความสัมพันธ์และอุปถัมภ์บำรุงก็ไม่เป็นไปอย่างที่เคยเป็น เหตุการณ์ก็ไม่ราบรื่น ก็ทำให้ผลเสียหายเกิดแก่บ้านเมือง แก่ประชาชน และก็เป็นเหตุอันหนึ่งที่น่ามาซึ่งการเปลี่ยนแปลงแผ่นดิน หรือสิ้นสุดแผ่นดินพระเจ้าตากสิน ก้าวเข้าสู่ยุคกรุงเทพฯ หรือกรุงรัตนโกสินทร์

ถาม เป็นความจริงหรือไม่ ตามที่มีบางคนกล่าวว่า ในประเทศไทยนี้ ทางฝ่ายรัฐหรือผู้ปกครองได้ใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ หรือเอาสถาบันสงฆ์เป็นเครื่องมือในการปกครองประชาชน โดยใช้เป็นเครื่องทำให้ประชาชนปกครองง่ายตลอดมา

ตอบ เรื่องอย่างนี้ก็เคยได้ยินอยู่ เช่นมีบางคนกล่าวถึงพระยาสิทธิไท ที่ได้ทรงแต่งไตรภูมิขึ้นมา ก็ว่าเป็นวิธีการของฝ่าย

ปกครอง หรือฝ่ายรัฐ หรือพระเจ้าแผ่นดินที่ทำให้ประชาชน มีความเชื่อในเรื่องบุญเรื่องกรรม แล้วจะได้ปกครองกันอย่างง่าย ๆ คือไม่มีความกระด้างกระเดื่อง ไม่มีความคิดออกไปในทางอื่น เรื่องอย่างนี้ไม่ควรวินิจฉัยโดยง่าย จะตอบตายตัวไปข้าง เดียวเห็นจะไม่ถูก

ประการที่ ๑ ก็เป็นเรื่องในประวัติศาสตร์ซึ่งมีรายละเอียด ซับซ้อน ยังจะต้องศึกษาวิเคราะห์กันให้ละเอียดลออ ให้รู้ถ่อง แท้ยิ่งกว่านี้ ปัจจุบันคนไทยเรายังศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเล็กน้อย ไม่เพียงพอ ไม่ควรจะด่วนวินิจฉัยลงไปทันที

อีกประการหนึ่ง ในแง่เกี่ยวกับหลักการ ที่ว่าด้วยหลักการ คือ ไม่ได้ว่าเฉพาะกรณี ในแง่หลักการก็เป็นธรรมดาอยู่เอง เป็นนักปกครองก็ควรพยายามทำให้ปกครองง่าย นักปกครองคนไหนพยายามทำให้ประชาชนปกครองได้ยาก เห็นจะเป็นนักปกครองที่วิปริต

การปกครองที่ง่ายหรืออยากให้ปกครองง่ายเป็นเรื่อง ธรรมดา ปัญหามันอยู่ที่ว่าปกครองง่ายคืออะไรและเพื่ออะไร ถ้าหากว่าการปกครองที่ง่ายนั้นมีความหมายในแง่ที่ว่า ปกครองให้ได้ผลดีจะได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนนั่นเอง จะได้เกิดความถูกต้อง ความชอบธรรม เป็นต้น อะไรอย่างนี้ มันก็เป็นเรื่องของสิ่งที่ดีงาม การปฏิบัติที่ถูกต้อง แต่ถ้าปก

ครองให้ง่ายเพื่อตัวเอง คือผู้ปกครองจะได้เสวยผลประโยชน์ได้สะดวกสบาย ถ้าอย่างนี้เป็นไปเพื่อความมุ่งหมายส่วนตัว เป็นไปเพื่อเห็นแก่ตน ก็เป็นการปฏิบัติที่ไม่ชอบ เพราะฉะนั้น จะต้องมีความเข้าใจว่า ปกครองให้ง่ายเพื่ออะไร

อาจจะเป็นไปได้ที่นักปกครองบางคนหรือบางยุคบางสมัย ต้องการให้ประชาชนปกครองง่าย ตัวเองจะได้เสวยผลประโยชน์อยู่ได้อย่างสบาย จะได้มีความสุข ครองอำนาจอยู่ได้ยั่งยืน นี่ก็ถือว่าเป็นความมุ่งหมายที่ไม่ชอบธรรม แต่ว่าถ้าเขาปกครองให้ง่ายโดยที่ว่าเป็นประโยชน์สุขแก่ประชาชนเอง และการปกครองให้ง่ายก็คือการทำให้เกิดความชอบธรรมขึ้นอย่างที่เราเรียกว่าปกครองให้ได้ผลดีนั่นเอง ในแง่นี้ก็ตรงกับหลักการที่กล่าวมาข้างต้น

ในเมื่อพระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติชอบ ได้ทำหน้าที่เผยแพร่สั่งสอนประชาชนให้รู้อะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูกอะไรผิดแล้ว ประชาชนมีศีลธรรม มีคุณภาพจิตใจดี มีปัญญาเจริญอกงาม และก็อยู่ร่วมกันด้วยดี การปกครองได้ผลดีในแง่นี้ ก็เป็นการที่ถูกต้อง ส่วนการปกครองให้ง่ายโดยวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ส่วนตน เรากล่าวได้ว่าอาศัยพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์เป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ แต่ถ้าปกครองให้ง่ายโดยที่ว่าเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้มีความร่มเย็นเป็นสุขอยู่ในศีล

ธรรม ก็ถือว่าเป็นการปกครองที่อาศัยพระพุทธศาสนา อาศัยหลักธรรม อาศัยคณะสงฆ์โดยทางที่ชอบเพื่อเป็นเครื่อง เอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชน ก็มีเขตแดนกันอยู่ ระหว่างการที่ว่าเป็นเครื่องมือหาผลประโยชน์ หรือเป็นเครื่อง อำนวยประโยชน์สุข การที่ว่าเป็นสิ่งเกื้อกูลในการปกครอง ไม่จำเป็นจะต้องถือว่าเป็นเจตนาร้ายที่จะใช้เป็นเครื่องมือ เสมอไป

ถาม ถ้ารัฐกับศาสนาไม่มีความผูกพันกันแล้ว ทั้ง ๒ ฝ่ายจะ ดำเนินไปได้ด้วยดีเสมอไปไหมครับ

ตอบ ในที่นี้ คำว่าผูกพัน ก็เป็นคำที่ต้องขยายความ ถ้าคำว่า ผูกพัน มีความหมายอย่างคำว่า สัมพันธ์ ละก็ การที่จะไม่ สัมพันธ์เห็นจะเป็นไปไม่ได้ เพราะว่าศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยว ข้องกับประชาชน และรัฐก็ปกครองประชาชนอยู่ ถ้าเกี่ยว ข้องกับประชาชนก็ต้องเกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่ดี หนีไปไหนไม่ พ้น

แม้แต่ประเทศที่ว่าแยกรัฐกับศาสนาออกจากกัน อย่าง ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่บอกว่าแยก Church กับ State ออกจากกันเป็นคนละส่วน ก็ต้องมีความสัมพันธ์กับศาสนาอยู่ไม่ ใช่น้อย เรื่องความสัมพันธ์นั้น ถ้าไม่สัมพันธ์ในแง่บวก ก็ต้อง

สัมพันธ์ในแง่ลบ เช่น ระวังไม่ให้ศาสนาต่างๆ มาปะทะกัน เป็นต้น

สำหรับประเทศที่ไม่มีเอกภาพทางศาสนา ปัญหาเรื่องการระวังความสัมพันธ์ที่เป็นไปในแง่ลบนี้อาจจะมากสักหน่อย ส่วนประเทศที่มีเอกภาพในทางศาสนา ก็มีโอกาสที่จะมีความสัมพันธ์ในแง่บวกมากขึ้น

ถ้าพูดถึงความผูกพัน ในความหมายของสถาบัน คือ สถาบันฝ่ายศาสนา กับสถาบันของรัฐ ถ้าแยกออกไปต่างหากจากกัน ในแง่นี้ก็ยังมีทั้งแง่ดีและแง่เสีย

ทางฝ่ายศาสนาก็อาจจะได้รับผลเสียบางประการ เช่น ว่าทางฝ่ายศาสนาต้องดิ้นรนเอง เมื่อดิ้นรนเองก็อาจจะมีความเข้มแข็ง มีการที่ต้องพยายามปรับปรุงตัวเอง ในแง่นั้นก็อาจจะเป็นผลดี แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อไม่ได้รับความปกป้องจากรัฐ ก็อาจจะมีกลุ่ม มีขบวนการดีๆ ร้ายๆ ต่างๆ ตั้งขึ้นมา ทำให้เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากหลักพระธรรมวินัย โดยเฉพาะในสมัยที่ประชาชนขาดการศึกษา ความรู้ความเข้าใจธรรมก็จะไขว้เขวไปได้มาก หรือแม้แต่ในองค์การศาสนาในสถาบันใหญ่เอง อาจมีผู้ปลอมปนเข้ามา มีการประพฤติผิดพลาดเสียหายต่างๆ เมื่อไม่มีอำนาจไปจัดการ หรือว่าไม่สามารถจะจัดการด้วยตัวเองได้ และถ้ารัฐไม่เข้ามา

ช่วยเหลือ ผลเสียก็เกิดขึ้น อาจจะทำให้เกิดความเสื่อมโทรมในทางศาสนาได้เช่นเดียวกัน

ส่วนทางฝ่ายรัฐ ถ้าไม่มีช่องทางที่จะผูกพันประสานกับศาสนา ศาสนาก็อาจจะเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชนได้ง่าย เมื่อประชาชนแตกแยกแล้ว ก็จะทำให้เกิดผลเสียแก่รัฐ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ยังมองไม่เห็นได้ไม่ยาก ส่วนอะไรนอกจากนี้จะไม่พูดให้มากสำหรับข้อนี้

อย่างที่พูดไปแล้วว่า ตามปกติความสัมพันธ์กันระหว่างรัฐกับศาสนาเห็นจะต้องมี หนีไปไม่พ้น ถ้าไม่เป็นความสัมพันธ์ในแง่บวกก็เป็นในแง่ลบ บางท่านอาจจะอ้างถึงประเทศสหรัฐอเมริกาว่าแยกรัฐกับศาสนา หรือแยกรัฐกับสถาบันสงฆ์ออกจากกัน โดยให้ Church กับ State เป็นคนละส่วน แต่ว่ากันไปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับรัฐในอเมริกาก็ยังมีมาก เพียงแต่จะต้องจับให้ถูกว่าเป็นความสัมพันธ์ในแง่ใด

ถ้าพูดในทางประวัติศาสตร์ ในประเทศอเมริกานั้นกิจการของรัฐ หรือความผูกพันของรัฐต่อศาสนา ก็เป็นไปในทางเพิ่มพูนขึ้น เช่น เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๙ (ค.ศ.๑๙๕๖) รัฐสภาอเมริกา (คองเกรส) ได้มีมติยกข้อความ In God We Trust (เรามอบชีวิตฝากจิตใจไว้ในองค์พระผู้เป็นเจ้า) ขึ้นเป็นคำ

ขวัญของชาติ (national motto) เหมือนกับว่าศาสนาคริสต์เป็นทำนองศาสนาประจำชาติกลางๆ หรืออย่างในคำปฏิญาณธงของอเมริกา สภาของเกรสก็ ได้มีมติ เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๗ ให้เพิ่มคำว่า under God เข้าต่อท้ายคำว่า one nation เช่นเดียวกัน พอพูดถึงสหรัฐอเมริกา ก็จะต้องมีคำว่า one nation under God (ประชาชาติอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้องค์พระผู้เป็นเจ้า) อันนี้ก็แสดงถึงความสัมพันธ์กับศาสนา

อย่างในเมืองไทยเรามีความผูกพัน ในรัฐธรรมนูญกับพระพุทธศาสนา คำพูดอาจจะอ่อนเสียวกว่าของสหรัฐด้วยซ้ำ คือจะพูดแต่เพียงว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ แล้วเราก็บอกว่าที่ให้พระมหากษัตริย์เป็นพุทธมามกะนี้แหละ คือหมายถึงว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ความจริงนั้น คำที่พูดโดยตรงว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ หามีในรัฐธรรมนูญไทยปัจจุบันไม่

อันนี้ก็ให้เทียบกันอย่างที่กล่าวมาแล้ว อย่างของอเมริกาที่ว่า In God We Trust ก็ดี one nation under God ก็ดี ของเขาก็ไม่ใช่เรื่องห่างศาสนาแต่ประการใด แม้ในทางปฏิบัติในกิจการต่างๆ ของรัฐนั้น ก็จะมีเรื่องของศาสนาเข้าไปปนอยู่ด้วยเสมอ เช่นพิธีปฏิญาณตนเป็นประธานาธิบดีอเมริกา ก็จะต้องปฏิญาณต่อคัมภีร์ไบเบิล ตอนจบคำปฏิญาณก็เป็น

ธรรมเนียมให้ลงท้ายด้วยคำว่า So help me God และจะมีพระผู้ใหญ่ในศาสนาคริสต์ มีบาทหลวงหรือมี Minister ผู้ใหญ่ไปกล่าวนำที่เรียกได้ว่าเป็นการให้โอวาท และกล่าวปิดท้ายพิธีด้วยการสรรเสริญขอขอบคุณพระเจ้าและอำนวยพร เสรีฯ แล้วจึงบรรเลงเพลงชาติเป็นจบพิธีการ ในพิธีประสาทปริญญาของมหาวิทยาลัยใหญ่ๆ ก็จะมีบาทหลวงหรือนักบวชของฝ่ายคริสต์ที่เป็นผู้ใหญ่มากกล่าวให้โอวาทในตอนต้นพิธี เพราะฉะนั้น ในอเมริกา กิจกรรมทางศาสนาจึงยังมีความสัมพันธ์ในกิจการของรัฐอยู่ไม่ใช่น้อย

ถ้าพูดอย่างนี้แล้ว ก็พูดเลยไปอีกว่าในเมืองไทยเรานี้ยังให้สิทธิและยกย่องศาสนาอื่นๆ มากกว่าในอเมริกา ดูให้ดีเกิดจะเป็นอย่างนั้น ยกตัวอย่างเพื่อเป็นความรู้ ศาสนาคริสต์ในเมืองไทยเรานี้ตามสถิติว่ามีคริสต์ศาสนิกชนอยู่แสนกว่าคน และคนไทยอยู่ประมาณ ๔๘ ล้านคน จะเห็นว่าในกิจการบ้านเมืองโดยทั่วๆ ไป เริ่มตั้งแต่กรมการศาสนาและกิจการศึกษาอะไรต่างๆ นี้เราจะให้เกียรติยกย่องฐานะ ให้สิทธิ ให้โอกาสแก่ทางศาสนาคริสต์เป็นอย่างมาก

ทีนี้หันไปลองมองดูในสหรัฐอเมริกา มีประชากร ๒๐๐ กว่าล้านคน ในจำนวนนี้ก็มิใช่พุทธศาสนิกชนอยู่จำนวนมิใช่น้อย เฉพาะที่ขึ้นต่อ Buddhist Churches of America ซึ่งเป็นของ

ญี่ปุ่นนิกายโจโดชินอย่างเดียว ก็เข้าไปเกือบ ๑๐๐,๐๐๐ คน และยังมีพวกนับถือนิกายอื่น มีเชื้อสายจีน เชื้อสายญี่ปุ่น นิกายอื่น คนเชื้อสายไทย คนเชื้อสายพม่าอะไรเป็นต้น ตลอดจนชาวอเมริกันผิวขาวที่นับถือพระพุทธศาสนา เข้าใจว่าต้องหลายแสนคนทีเดียว (หมายความว่า พุทธศาสนิกชนในอเมริกาคงจะมีเปอร์เซ็นต์สูงกว่าคริสต์ศาสนิกชนในประเทศไทย) แต่ในกิจการของรัฐ งานหลวง งานสาธารณะต่างๆ เขาหาได้แสดงความตระหนักรู้ถึงความมีอยู่หรือฐานะอะไรของพุทธศาสนาที่จะต้องคอยสนใจใส่ใจแต่ประการใดไม่ เรียกว่ามีการเอ่ยอ้างถึงน้อย เป็นเรื่องของเอกชนที่จะมาสนใจศึกษากันไปเอง (นี้หมายถึง พ.ศ. ๒๕๒๕)

สำหรับศาสนาคริสต์ในอเมริกานั้น เหตุที่ต้องระวังเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาก็เพราะเป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่หนักไปข้างผลในแง่ลบ เพราะว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะเป็นคริสต์ศาสนิกชน คือนับถือศาสนาคริสต์ แต่ศาสนาคริสต์นั้นมือนิกายมากมายเหลือเกิน อย่างน้อยก็มีคาทอลิก กับโปรเตสแตนต์อีกนับร้อย อันนี้ถ้ารัฐจะเข้ามาผูกพันกับศาสนาคริสต์ ก็มีปัญหาขึ้นมาว่าจะต้องผูกพันกับนิกายใดนิกายหนึ่ง ถ้ายกนิกายหนึ่งขึ้นไปแล้วนิกายอื่นก็ถือว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม ก็จะเกิดความ

แตกแยกกันไปใหญ่ เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์จึงเน้นหนักไปในแง่ลบ ต้องระวังไม่ให้เกิดความแตกแยก คือเป็นเรื่องระหว่างศาสนาคริสต์ด้วยกันเอง แต่ต่างนิกาย อันนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการแยกระหว่างรัฐบาลกับสถาบันศาสนา เพื่อหลีกเลี่ยงผลในแง่ลบ คือถ้าไปผูกพันเข้าแล้ว จะกลายเป็นทำให้เกิดผลเสียแตกแยกในประเทศ เพราะเป็นประเทศที่ไม่มีเอกภาพในทางศาสนา

ส่วนในประเทศที่มีเอกภาพทางศาสนา ถ้าผูกพันให้ถูกต้องพอดีกับความชอบธรรมแล้ว ก็จะทำให้เกิดผลดี คือความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในแง่นี้ถ้าหากไม่สัมพันธ์เสียอีกจะกลับมีผลเสีย มันเป็นไปในทางกลับกัน คือกลายเป็นว่าถ้าไม่สัมพันธ์แล้วจะเกิดการแตกแยก

ตามหลักการนี้จะเห็นได้ว่า แม้แต่ในประเทศอเมริกา อย่างที่วามานั้น ก็ยังต้องการความสัมพันธ์กับศาสนาชนิดที่มีผลดีต่อรัฐอยู่นั่นเอง ในเมื่อสัมพันธ์กับสถาบันศาสนาไม่ได้ คือสัมพันธ์กับ Church ไม่ได้ ก็ไปสัมพันธ์ในแง่ของตัวเอง ศาสนาที่เป็นนามธรรม ก็ออกในรูปที่เมื่อกี้พูดถึงว่าเป็น one nation under God; In God We Trust อะไรพวกนั้น ตลอดจนกระทั่งเวลาที่มีกิจการงานสำคัญ เมื่อผู้ที่มาปฏิญาณตนเป็นประธานาธิบดี นับถือนิกายไหน ก็ไปเอาบาทหลวงหรือ Minis-

ter นิกายนั้น หรือที่สมควรมา นี้ก็เพื่อแก้ปัญหาความสัมพันธ์ในแง่ลบ พยายามจัดให้เป็นความสัมพันธ์ในแง่บวกเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่จะตัดความสัมพันธ์แท้จริงไม่ปรากฏ

นอกจากในบางรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา อาจจะเป็นไปในแง่ของความสัมพันธ์อีกแบบหนึ่ง คือ การเป็นปฏิปักษ์กับศาสนา นี้ก็ถือเป็นความสัมพันธ์อีกเหมือนกัน เป็นการสัมพันธ์อีกแบบหนึ่ง เพราะว่าในรัฐเช่นนั้น อาจมีอุดมการณ์หรือลัทธิอย่างอื่นที่ตั้งตัวเป็นศาสนาเสียเอง แล้วก็เลยต้องเป็นปฏิปักษ์กับศาสนาที่มีอยู่เดิม เพราะอุดมการณ์หรือลัทธิที่รัฐนั้นนับถือ มีหลักการทางศาสนาที่ขัดกับศาสนาแบบที่มีอยู่ก่อนแล้ว

เรื่องการแยกระหว่างรัฐกับศาสนาในอเมริกานี้ เป็นเรื่องน่าศึกษาอย่างหนึ่ง ว่ามีสาเหตุเป็นมาอย่างไร ความจริงที่ว่าแยกกันนั้น ก็เป็นการถือกันมาโดยนัยเท่านั้น (นัยนี้ เจฟเฟอร์สันเป็นผู้แสดงไว้) แต่ก็รู้กันมาเป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่เดี๋ยวบางที่ถึงกับเข้าใจกันว่ามีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญอเมริกันว่าอย่างนั้น แต่แท้จริงแล้ว คำว่าแยกกันอย่างนั้น มิได้มีในรัฐธรรมนูญอเมริกันหรือในกฎหมายอเมริกันฉบับใดเลย เพียงแต่ว่าในรัฐธรรมนูญได้บัญญัติไม่ให้ยกสถาบันศาสนาหนึ่งใดขึ้นเชิดชู ซึ่งเมื่อศึกษาสาเหตุ โดยสืบสาวไปถึงเหตุการณ์เมื่อ

ตอนร่างรัฐธรรมนูญ ก็จะต้องรู้ว่าเป็นเพราะเหตุผลอย่างไรที่กล่าวมาข้างต้นนั้น

เหตุผลที่ว่านั้นขอพูดซ้ำอีก ก็คือ ในบรรดาสาเหตุ ๔ ข้อที่ทำให้บัญญัติมาตรานั้นในรัฐธรรมนูญอเมริกัน เป็นสาเหตุระหว่างนิกายต่างๆ ของศาสนาคริสต์เสีย ๓ ข้อ โดยเฉพาะข้อที่ต่างก็กล่าวว่า ถ้าอีกนิกายหนึ่งขึ้นไป นิกายตัวจะแย่งชิงบทรียนที่ได้ประสบมาเองแล้วในยุโรปก่อนอพยพ โดยเฉพาะในอังกฤษ และแม้แต่เหตุผลอีกข้อหนึ่งที่เหลืออยู่ ที่จริงก็เป็นเหตุผลเกี่ยวกับบทรียนในยุโรป คือความตื่นตัวทางปัญญาที่วิทยาศาสตร์เจริญขึ้น บั่นทอนความเชื่อแบบบังคับศรัทธาที่ต้องถือตามคำบงการจากสวรรค์

เมื่อว่าโดยพื้นฐานแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาในประวัติศาสตร์ตะวันตก เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจรัฐของผู้บริหารฝ่ายโลกมนุษย์ กับอำนาจบันดาลของเทพเจ้าที่ศาสนจักรเป็นสื่อแสดงเทวประสงค์ สองฝ่ายนี้จึงมักมีการแข่งอำนาจกัน เข้าก้าวทำลายกิจการของกันและกัน โดยที่บ่อยครั้งศาสนจักรจะมีอิทธิพลครอบงำกิจการของรัฐ ประเพณีนี้ต่างกันไปไกลกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนาในไทยที่เป็นความร่วมมือระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และมีวินัยสงฆ์กำกับกันป้องกันการเข้าไปก้าว

ภายในกิจการของรัฐ

รวมความว่า ถ้าไม่เป็นเพราะเหตุผลเกี่ยวกับประสบการณ์อันขมขื่นในยุโรป และถ้าศาสนาคริสต์เมื่อตอนตั้งประเทศอเมริกาเป็นอันหนึ่งอันเดียว ไม่แตกแยกกัน บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญอเมริกันที่ถือกันว่าเป็นการแยกรัฐกับศาสนาดังกล่าวแล้ว ก็คงไม่ได้เกิดมีขึ้น ศาสนาคริสต์ก็อาจจะเป็นศาสนาประจำชาติอเมริกันโดยสถาบันที่เป็นรูปธรรม มิใช่เป็นเพียงโดยอุดมคตินามธรรมว่า one nation under God

เรื่องหลักการต่างๆ ที่นิยมนับถือกันนั้น จะต้องศึกษาเหตุผลต้นปลายให้ดี มิใช่เห็นว่าเห็นประเทศไหนเจริญ เขาทำอะไรก็เห็นเป็นดี นิยมตามๆ เขาไป เขามีหลักการอะไร ก็จะมาใช้ปฏิบัติบ้าง โดยไม่สืบสวนวิเคราะห์เหตุปัจจัยอันเป็นที่มาของหลักการนั้นให้ถ่องแท้ ถ้าจะทำตามเพียงที่นิยมว่าเขาเจริญ ก็คือความมงมงอย่างซัดๆ นี้เอง

ที่ว่าทันสมัยแต่ไม่พัฒนา ก็เพราะทำตามอย่างที่เขาทำ เห็นว่าประเทศเขาเจริญ ก็เอาหลักการของเขามาใช้ปฏิบัติ โดยไม่ได้ศึกษาเหตุปัจจัยข้อดีข้อเสียให้เข้าใจเขาอย่างชัดเจนนั่นเอง ถ้าหากว่าก่อนจะใช้ จะทำ จะปฏิบัติตามอย่างเขา ศึกษาวิเคราะห์เหตุผล คุณโทษ เป็นต้น ให้เข้าใจแจ่มแจ้งเสียก่อน ก็จะใช้ จะทำ จะนำมาปฏิบัติ และดัดแปลงให้

เหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ตนเองได้ การพัฒนาก็เกิดขึ้น และเป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง อาจเป็นการพัฒนาที่มีความทันสมัยด้วย หรือบางอย่างอาจพัฒนาโดยไม่ต้องทันสมัย ก็ยังดีอยู่นั่นเอง

ได้พูดเลยออกไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาในอเมริกา ขอให้ถือเป็นเพียงความรู้ประกอบ ไม่ใช่จะเอามาเปรียบเทียบโดยตรง เพราะถ้าเทียบกันแล้ว ก็มีหลายอย่างที่ไม่ตรงกัน เช่น แม้แต่พระภิกษุกับบาทหลวงก็ต่างกันมาก พระภิกษุเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นส่วนหนึ่งร่วมอยู่ในบริษัท ๔ เป็นกัลยาณมิตรของชาวบ้าน แต่บาทหลวงเป็นเจ้าหน้าที่ศาสนา เป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ดังนี้ เป็นต้น

ปัจจุบันนี้ ทางฝ่ายศาสนาคริสต์ในประเทศไทย มีนโยบายชัดเจนในการที่จะเข้ามาสัมพันธ์และปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา ชาวพุทธโดยเฉพาะพระภิกษุจะต้องเข้าใจความแตกต่างเป็นต้นนี้เป็นอย่างดี เพื่อจะสัมพันธ์ได้ถูกต้อง ถ้าสัมพันธ์โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจชัดเจน ย่อมถือได้ว่าเป็นผู้ขาดความรับผิดชอบและไร้สมรรถภาพในการที่จะรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนา นี้เท่ากับพูดว่า พระพุทธศาสนานอกจากสัมพันธ์กับรัฐแล้ว ยังจะต้องสัมพันธ์กับศาสนาอื่นๆ ด้วย และความสัมพันธ์ระหว่างศาสนานั้นก็เป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง

ถาม มีเรื่องอะไรบ้างที่ทางรัฐไม่ควรเข้ามาก้าวก่ายในศาสนจักร

ตอบ มีหลายเรื่องทีเดียว ว่าโดยหลักการก็ไม่ควรเข้ามา ก้าวก่ายอยู่แล้ว เพราะตามหลักความสัมพันธ์ที่ถูกต้องก็ เป็นการช่วยอุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองให้กำลัง แม้แต่การชำระ ล้างปกติก็เป็นเรื่องของการให้กำลังแก่ศาสนาในการชำระ ภายใน คือ ก็ยังถือทางฝ่ายสถาบันศาสนาเป็นหลักอยู่นั่นเอง

ถ้าจะให้เข้าใจชัดในเรื่องนี้ ก็ให้พิจารณาจากหลักความสัมพันธ์ที่พูดมาแล้วข้างต้น คือฝ่ายรัฐนั้นจะเข้ามาช่วย อุปถัมภ์บำรุงคุ้มครองทางฝ่ายศาสนา คือช่วยให้ท่านได้มี โอกาสทำหน้าที่ของท่านในทางธรรม ด้วยการแนะนำสั่งสอน ธรรมแก่ประชาชน ที่นี้ในตอนทำหน้าที่ของท่าน ก็เป็นเรื่องที่ จะต้องให้ความเป็นอิสระแก่ท่าน จุดที่ไม่ก้าวก่ายก็อยู่ตรงนี้ คือรัฐจะช่วยอุปถัมภ์ในทางวัตถุเป็นต้น ช่วยให้กำลังต่างๆ ให้ท่านสามารถทำหน้าที่ของท่านด้วยดี แต่ในการทำหน้าที่ โดยตรงของท่านแล้ว รัฐก็ไม่ยุ่งเกี่ยวแทรกแซง

เมื่อรัฐทำถูกต้องตามหลักความสัมพันธ์นี้แล้ว ผลดีก็ จะเกิดแก่รัฐเอง คือเมื่อพระสงฆ์มีกำลังสามารถปฏิบัติหน้าที่ ของตนในทางธรรมได้อย่างดีแล้ว ประชาชนประพฤติดูอยู่ใน ศีลธรรม ตั้งใจทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ ที่ชอบธรรม สังคมสงบสุข มีความเรียบร้อย ก็เป็นประโยชน์แก่การปกครอง

เป็นประโยชน์แก่รัฐอยู่ในตัว

การก้าวก้าวจะเกิดขึ้นและเป็นผลเสียหายในเมื่อทางฝ่ายรัฐหรือผู้ปกครองนั้น ไม่ได้ปกครองเพื่อให้เกิดผลดีแก่การปกครองแท้จริง แต่ปกครองเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ในการที่จะเสวยอำนาจ ในการที่จะได้มีความมั่นคงของอำนาจส่วนตัว หรือต้องการผลประโยชน์ต่างๆ และเข้าไปก้าวก้าวโดยเอาทางฝ่ายพระสงฆ์หรือสถาบันทางศาสนาเข้ามาเป็นฐานรองรับอำนาจ หรือเป็นเครื่องสนับสนุนการมีอำนาจนั้นในแง่ต่างๆ ทำให้ท่านย่อหย่อนในการปฏิบัติหน้าที่ในการศึกษาธรรมวินัย ในการที่จะเผยแพร่แนะนำสั่งสอนธรรมที่ถูกต้องแก่ประชาชน อันนี้จะเกิดผลเสีย

ถาม เท่าที่ได้ถามมานั้นมีขอบเขตกว้างขวาง เป็นการสนทนาเกี่ยวกับความสัมพันธ์โดยทั่วไป อยากจะจำกัดเฉพาะในรอบ ๒ ศตวรรษแห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

ตอบ ความสัมพันธ์โดยทั่วไป ก็คล้ายกับหลักการที่ได้กล่าวมาแล้วและเป็นไปตามแนวของวัฒนธรรมไทย เนื่องด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่สืบมาจากยุคก่อนๆ แต่ก็มีลักษณะพิเศษอยู่บ้าง ซึ่งจะตั้งข้อสังเกต โดยแบ่งเป็น ๒ ช่วงกว้างๆ คือ

ระยะแรก ตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์มาถึงครบศตวรรษที่ ๑ คือถึงในราวรัชกาลที่ ๕ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนานั้นแน่นแฟ้นมาก เป็นไปตามแบบแผนประเพณี และบางทีก็แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น รัฐกับพระพุทธศาสนาเรียกได้ว่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากที่สุดทีเดียว วัดยังเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นแหล่งการศึกษาและวัฒนธรรม รัฐก็ช่วยอุปถัมภ์ในด้านวัดอุปัชฌาย์ ๔ การก่อสร้างปูชนียสถานวัดวาอารามเป็นไปอย่างมากมาย และเน้นมากเป็นพิเศษในบางยุคบางสมัย

นอกจากนั้น ทางรัฐก็ได้ช่วยคุ้มครองให้คณะสงฆ์มีความบริสุทธิ์หมดจด เช่นการที่ได้ออกกฎหมาย กฎพระสงฆ์ เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ รัฐได้ช่วยอุปถัมภ์บำรุงกิจการพระศาสนาโดยเฉพาะการศึกษามาก เช่นว่าองค์พระประมุข ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลต่างๆ ทรงเอาพระทัยใส่ในการศึกษาทางพระพุทธศาสนา โดยพระองค์ก็ได้ศึกษาเอง หลายพระองค์ทรงเป็นปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนา และอุปถัมภ์การศึกษาทางพระพุทธศาสนา เช่นการสอบเป็นต้น โดยถือเป็นพระราชภารกิจ และโปรดเสด็จไปในการสอบด้วยพระองค์เอง เช่นในรัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีเรื่องปรากฏอยู่ในบันทึกต่างๆ ว่าเสด็จไปฟังการสอบความรู้พระสงฆ์และอุปถัมภ์

บำรุงพระภิกษุสงฆ์ที่สอบได้ โดยที่ในปัจจุบันก็มีร่องรอยของ ประเพณีต่างๆ เหลือไว้ให้เห็น เช่น การพระราชทานพัดเปรียญ เป็นต้น ในรัชกาลที่ ๑ ก็มีการส่งคายนาด้วย และแม้ในตอน ที่รับความเจริญจากตะวันตกใหม่ๆ องค์พระประมุขก็พยายาม ให้พระพุทธานามีส่วนสำคัญในการดำเนินการศึกษา หรือ ปรับปรุงการศึกษาของบ้านเมือง

ระยะที่ ๒ เมื่อสิ้นศตวรรษที่ ๑ ขึ้นสู่ศตวรรษที่ ๒ แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ และได้มีการรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา เต็มที่แล้ว โดยเฉพาะในยุคประชาธิปไตยนี้ ความสัมพันธ์ ระหว่างสถาบันศาสนากับรัฐเป็นไปในด้านรูปแบบ โดยเฉพาะ พิธีกรรมเป็นส่วนมาก ในด้านตัวท่านผู้ปกครองเองก็ได้รับการ ศึกษาสมัยใหม่จากตะวันตก ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับพุทธศาสนา แต่มีความรักและอยากอุปถัมภ์บำรุง พุทธศาสนาอยู่ จึงเป็นไปในทำนองที่ว่า มักจะจับจุดในการ อุปถัมภ์ ไม่ถูก หรือว่าสัมพันธ์ไม่ถูกจุดอะไรดังนี้ เป็นต้น และ ถึงกับได้เกิดมีความรู้สึกในทำนองที่ว่า เรื่องของรัฐกับเรื่องของ ศาสนาแยกกัน ไม่ก้าวก่ายกัน เช่นว่า การศึกษาทางฝ่ายพระ สงฆ์กับของรัฐ ควรเป็นเรื่องต่างคนต่างทำ ไม่ควรเข้าไปยุ่ง เกี่ยวก้าวก่ายดังนี้ เป็นต้น

การที่พูดอย่างนี้ก็เป็นเครื่องแสดงให้เราเห็นหรือจับได้ว่า

ผู้บริหารในยุคปัจจุบันนี้ ไม่มีความเข้าใจที่เพิ่มเติมในทาง ประเพณีความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาในประเทศไทย คือไม่รู้จุดที่ว่า แค่ไหนควรสัมพันธ์ แค่ไหนควรแยกกัน แค่ ไหนก้าวก้าว แค่ไหนเกื้อกูล ถ้าไม่รู้ไม่เข้าใจทั้งหลักศาสนา ทั้งพื้นฐานประเพณี ก็อาจจะเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน และสัมพันธ์กันในทางที่ไม่ถูกต้อง ส่วนที่ควรจะเข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมงานกันก็ไม่ทำ ส่วนที่ไม่ควรเข้ามาก้าวก่าย กลับเข้าไปก้าวก่ายกัน ก็เลยเกิดปัญหาขึ้น ที่ว่านี่รวมไปถึงว่า สิ่งไม่ควรอุปถัมภ์ก็ไม่อุปถัมภ์ สิ่งไม่ควรอุปถัมภ์ก็ไปอุปถัมภ์ ดั่งนี้ด้วย เมื่อขาดความรู้ความเข้าใจเสียแล้ว จะทำอะไรมันก็มีทางผิดพลาดได้มาก อย่างน้อยก็ไม่ตรงจุด

อีกอย่างหนึ่งก็มีข้อสังเกตว่า ในสมัยปัจจุบันมีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐบาลมาก รัฐบาลต่างๆ มักประสบปัญหา ไม่สู้จะมีความมั่นคง เมื่อห่วงใยความมั่นคงของตัวเองก็ทำให้ไม่มีเวลา หรือว่าไม่ค่อยกล้าที่จะมายุ่งเกี่ยวกับ เรื่องทางด้านศาสนา ยิ่งตนเองไม่ค่อยจะมีความรู้ความเข้าใจเรื่องศาสนา และเนื้อหาของวัฒนธรรมประเพณีอยู่ด้วย ก็ มีทางผิดพลาดได้มาก จึงยิ่งทำให้ไม่ค่อยกล้า เลยไปกันใหญ่

อีกอย่างหนึ่ง ขอให้สังเกตดู เห็นได้ไม่ยาก สมัยก่อน พระสงฆ์อยู่กับศาสนกิจ สั่งสอนให้การศึกษาเผยแผ่ธรรม

ทางฝ่ายรัฐและประชาชนจัดการสร้างวัดและเสนาสนะถวาย แต่สมัยนี้พระสงฆ์มักต้องเป็นเจ้าการจัดแจงขวนขวายชักนำ ในเรื่องนี้เอง จนการก่อสร้างจะกลายเป็นงานหลักของพระสงฆ์สมัยปัจจุบัน สร้างกันไปสร้างกันมาสร้างจนไม่รู้ว่าจะได้ใช้ทำอะไร

ถาม อย่างที่มีฝรั่งบางคนเขาศึกษาเรื่องเมืองไทย เรื่องพระพุทธศาสนาในเมืองไทยนี้ แล้วก็ว่ากันว่า รัฐได้พยายามให้สถาบันพระพุทธศาสนา หรือสถาบันสงฆ์เข้ามาอยู่ในอำนาจรัฐ หรือขึ้นต่อรัฐ ซึ่งเป็นมากขึ้นในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ขึ้นต่อรัฐอย่างเต็มที่สิ้นเชิง จริงหรือไม่

ตอบ ขึ้นต้นก็ตั้งเป็นข้อสังเกตได้ว่า นี่เป็นคำที่ฝรั่งว่า ทำไมต้องรอให้ฝรั่งว่า กลายเป็นว่า เดียวนี้มีปัญหาว่า เรื่องเหล่านี้ในเมืองไทยเราเองไม่ค่อยได้ศึกษา กลายเป็นว่า พวกที่ศึกษาเอาจริงเอาจังในเรื่องของเราก็เป็นพวกฝรั่ง ฝรั่งศึกษากันว่ากันว่าจี้ เราก็ต้องกลับไปเอาความรู้ความเข้าใจมาจากฝรั่ง เราไม่ค่อยสนับสนุนให้คนของเราศึกษา เพราะกลัวอย่างนั้นเพราะกลัวอย่างนี้ กลัวจะทำให้เกิดปัญหาแห่งการปกครองเป็นต้นบ้าง เลยทำให้ขาดการค้นคว้ากัน หย่อนในทางการศึกษา ในเรื่องการศึกษาไม่ควรจะส่งเสริม และที่จุดชี้ช่องที่ควรจะศึกษาจะได้ศึกษากันอย่างถูกต้อง

เรื่องที่ว่ามีการรวบอำนาจนี้ก็มีความถูกต้องอยู่ แต่เราต้องศึกษาทั้งในแง่ดีแง่เสีย ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเรื่องศาสนานี้เป็นเรื่องที่มีผลเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง เป็นเรื่องสำคัญมาก ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้ปกครองจะต้องเอาใจใส่

สำหรับในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น อำนาจได้เข้ามาอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมากมาย เรียกได้ว่าเป็นการรวมศูนย์อำนาจหรือดึงอำนาจเข้ามาสู่ศูนย์กลาง ทั้งอำนาจทางฝ่ายอาณาจักรเอง และทางฝ่ายคณะสงฆ์ แต่ก็มีเหตุผลอยู่ว่า สมัยนั้นเป็นระยะที่เรากำลังเผชิญกับอารยธรรมตะวันตก เผชิญกับลัทธิอาณานิคม เราต้องการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวในการที่จะต่อสู้กับภัยจากภายนอก ในการที่จะเร่งรัดสร้างความเจริญให้ทัดเทียมตะวันตก หรือฝ่ายที่มาจากภายนอกนั้น

ในเมื่อต้องการความเร่งรัดและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่นนี้ นโยบายสำคัญอันหนึ่งที่จะให้สมหมายก็คือการดึงอำนาจมาสู่ศูนย์กลางเพื่อความเข้มแข็งพร้อมเพรียง และทำอะไรได้รวดเร็ว ทางฝ่ายคณะสงฆ์นั้น จะเห็นได้ว่าการออก พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ซึ่งเปิดทางให้แก่การศึกษาที่พระสงฆ์จะได้จัดทำ จะได้ดำเนินการออกไปจากศูนย์กลางและจัดได้ทั่วประเทศ และในด้านการปกครองคณะสงฆ์ ก็ตั้งมหา

เถรสมาคมขึ้นเป็นที่ปรึกษาของในหลวง โดยเฉพาะก็มุ่งเพื่อประโยชน์ในทางการศึกษาเป็นสำคัญ

ที่นี่ ในสมัยต่อมา พ.ร.บ. ที่ออกมาภายหลังก็มีลักษณะรวบอำนาจอีก แต่เหตุผลของสมัยนี้กับในสมัยก่อนจะเหมือนกันหรือไม่ สภาพแวดล้อมต่างกันหรือไม่อย่างไร เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ออกไป และก็ดูผลเสียผลดีให้ละเอียด เช่นว่า สมัย ร.๕ รวบอำนาจโดยมีเป้าหมายที่ว่า จะเปิดช่องทางให้แก่การดำเนินนโยบายการศึกษา แต่สมัยหลังอาจเป็นการรวบอำนาจทางการปกครองอื่นๆ หรืออย่างไร อย่าง พ.ร.บ. ๒๕๐๕ ที่ว่านี้ ฝรั่งเขาก็วิเคราะห์ในรูปแบบที่ถามเมื่อกี้ คือเขาว่าเป็นการดึงอำนาจมารวมไว้โดยให้คณะสงฆ์ขึ้นกับทางฝ่ายรัฐเต็มที่โดยสิ้นเชิง เราเองก็ควรจะได้ศึกษาเรื่องนี้กันอย่างมีใจเป็นกลาง ตั้งอุเบกขา อย่าเอาอารมณ์เข้าว่า แล้วก็ดูผลดีผลเสีย

อย่างไรก็ตาม ขอให้คำนึงถึงหลักการที่ว่ามาข้างต้น คำนึงความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างรัฐกับสถาบันพระพุทธศาสนา トラบาใดที่ขอบเขตความสัมพันธ์ยังเป็นไปโดยชอบ คือทางรัฐให้อุปถัมภ์ค้ำจุน ให้พระสงฆ์มีกำลังในการทำหน้าที่ของท่านในการเผยแผ่ธรรมะ สั่งสอนประชาชนในสิ่งที่ถูกต้อง ตลอดจนสั่งสอนแนะนำธรรมะแก่ผู้ปกครองเองด้วย

และถ้ามีพลเมืองของตนเข้าไปเบียดเบียนทำลายพระพุทธศาสนาให้เสียความบริสุทธิ์ ก็ไปนำเอาคนเหล่านั้นออกมาเสีย หรือช่วยในด้านกำลังที่จะแก้ไขสิ่งเสียหายเหล่านั้น ส่วนการที่พระสงฆ์จะทำหน้าที่ของท่านนั้น ก็ให้ท่านเป็นอิสระในการเผยแพร่สั่งสอนธรรม ส่งเสริมให้ท่านศึกษาค้นคว้า ให้ท่านทำได้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ทำให้ตั้งมั่นไว้ว่า เราจะเชิดชูธรรมและบำเพ็ญกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน อย่างนี้มันก็เป็นความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง

แต่ถ้าหากว่าไปทำโดยมุ่งจะเอาสถาบันพระสงฆ์มาเป็นเครื่องส่งเสริมอำนาจของตนเอง เป็นเครื่องช่วยให้ตนสามารถเสวยหรือแสวงหาผลประโยชน์ได้มากขึ้นในเรื่องประโยชน์ส่วนตนอย่างนี้ ก็มีแต่ความผิดพลาด ถ้าทำอย่างนี้รัฐอาจจะอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์อย่างมากมาย แต่จะเป็นไปในลักษณะที่ทำให้พระสงฆ์เกิดความรู้สึกว่าต้องพึ่งรัฐ ต้องขึ้นต่อรัฐ หรือมีความสุขสบายด้วยการแอบอิงผู้ปกครอง แต่ว่าจะห่างเหินจากประชาชน ในตอนแรกก็อาจจะเป็นผลดีแก่ผู้ปกครอง แต่นานๆ เข้าก็จะเป็นผลเสียแก่รัฐเอง ในเมื่อพระสงฆ์ขึ้นต่อรัฐ ต่อผู้ปกครองฝ่ายเดียว ฝากความหวังไว้กับผู้ปกครอง รอพึ่งผู้ปกครอง อิทธิพลหรืออำนาจในทางประชาชนที่เป็นบุญเก๋าก็ค่อยๆ จืดจางเสื่อมหายหมดไป แล้วต่อแต่นั้น

คณะสงฆ์ก็กลายเป็นสถาบันที่ลอยไหวงเหวung ไม่มีประโยชน์ จะช่วยอะไรแก่รัฐไม่ได้

แต่ถ้าพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ของท่านอย่างอิสระ คอยสั่งสอนแนะนำประชาชนไปตามหน้าที่ของท่าน ให้ประชาชน รู้จักกรรมะ รู้สิ่งที่ชอบที่ควร ประพฤติปฏิบัติชอบธรรม พัฒนาทั้งกาย ศีล จิต ปัญญา เสร็จแล้วผลประโยชน์ก็มาตกแก่รัฐนั่นเอง ไม่หายไปไหน และอำนาจที่เป็นไปโดยชอบธรรมของพระสงฆ์ที่มีต่อประชาชนนี้แหละ ก็กลับมาเป็นเครื่องเอื้ออำนวยแก่การปกครองที่เป็นไปโดยชอบธรรม เช่นเดียวกัน

ถาม เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาปัจจุบันนี้ ควรที่ทางรัฐจะได้เข้ามาชำระล้างหรือยัง

ตาม เห็นจะไม่ต้องใช้คำว่าชำระล้าง มันจะแรงไป อาจจะเข้ามากำจัดสิ่งเสียหายก็ได้ ความหมายอย่างเดียวกันนั่นเอง ว่าที่จริงแล้ว มันควรจะเป็นเรื่องของการป้องกันมากกว่า เรื่องที่เกิดขึ้นกับสมัยปัจจุบันนี้ ถ้าได้กระทำให้ถูก ก็น่าจะเป็นไปในรูปที่ว่า ได้ช่วยกันป้องกันมาแต่ต้น แต่ในเมื่อมันเกิดเหตุอย่างนี้ขึ้นมาแล้ว จะแก้ไขกำจัดกันอย่างไร ก็ต้องดูเหตุตั้งแต่ต้นว่า ทำไมเราจึงป้องกันไม่ได้

ถ้าหากว่าผู้ที่ปฏิบัติกรในการชำระล้างนี้ ก็คือคนพวก

เดียวกันกับผู้ที่ยังป้องกันไม่ได้ หรือไม่รู้จักป้องกัน เวลาจะมาชำระล้างก็อาจจะประสบปัญหาอย่างเดียวกันอีก คือชำระล้างแก้ไขไม่ได้ เพราะตอนแรกไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะป้องกันไว้ ตอนนี้ก็เกิดว่าไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะแก้ไข แต่ข้อนี้ก็อาจจะแก้ไขได้ที่ผู้ปกครองเอง คือตอนโน้นไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะป้องกัน มาถึงตอนนี้ก็เรียนรู้เพื่อที่จะได้แก้ไข เพราะฉะนั้น สิ่งสำคัญก็คือ ทางฝ่ายรัฐจะต้องเรียนรู้ ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม เราจะต้องยอมรับความเป็นจริงอย่างหนึ่ง คือมีเรื่องน่าเห็นใจอยู่ว่า ผู้บริหารในสมัยปัจจุบัน ไม่ใช่เฉพาะตัวระดับผู้ปกครองแท้ๆ เท่านั้น คือแทบทุกระดับในกิจการของรัฐ มันเป็นไปตามธรรมชาติของเหตุปัจจัย คือเราได้รับการศึกษาแบบตะวันตก และห่างเหินจากวัฒนธรรมดั้งเดิมมานาน ก็ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องทางพระศาสนา ตลอดจนกระทั่งวัฒนธรรมของตนเอง

ในตอนนี้ก็เพียงว่าเรายอมรับความจริงอันนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่น่าอาย น่าเสียอะไร ยอมรับความจริงและก็ศึกษาให้รู้ให้เข้าใจให้ถูกต้องและให้เพียงพอ ในเมื่อเป็นสิ่งสำคัญเราก็จะต้องศึกษา เมื่อศึกษาให้เข้าใจดีแล้ว ก็คงจะช่วยกันแก้ไขให้เสร็จสิ้นไปได้ ถ้าหากว่าไม่ทันการ ก็ต้องหาบุคคลที่มีความ

รู้ความเข้าใจมาให้กำลัง

เป็นอันว่า คำถามข้อนี้ จะตอบได้ว่า สภาพของพระพุทธศาสนาขณะนี้ ถึงเวลาแล้วที่รัฐจะต้องชำระล้าง สิ่งที่ต้องชำระล้างโดยรีบด่วนก่อนอะไรก็คือ ความไม่รู้ ความไม่เข้าใจ และไม่ต้องไปชำระล้างที่อื่นที่ไหน ชำระล้างที่ตัวเองก่อน เริ่มตั้งแต่รัฐเอง หรือผู้ที่รับผิดชอบกิจการของบ้านเมืองนี้แหละ ตลอดทุกระดับทีเดียว โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่จะมาเป็นผู้บริหาร หรือมารับผิดชอบงานต่างๆ ต่อไป ด้วยการให้การศึกษาก็ถูกต้อง รวมทั้งพระสงฆ์ที่รับผิดชอบต่อพระศาสนา และต่อการนำธรรมมาเข้าถึงประชาชนด้วย ที่ว่านี้เป็นเรื่องที่เรามายอมรับความจริงกัน เป็นเรื่องของการเข้าใจกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ มิใช่จะมากล่าวหาต่อกัน เป็นการมุ่งประโยชน์ส่วนรวม ช่วยกันค้นหาสมุฏฐานให้พบ จะได้แก้ไขให้ได้ผล

สมัยก่อน นอกจากเรื่องศาสนาเองแล้ว ไม่ว่าจะป็นวิชาการอะไร อย่างที่เดี๋ยวนี้เรียกกันว่า ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ เป็นต้น พระสงฆ์เป็นผู้รู้ผู้นำหน้าทั้งนั้น ท่านบรรยายเรื่องจักรวาล โลกสัมภูฐาน เขานิรมิต พะสุเมรุ ทะเลสี่พันคร สิงห์เสื่อ สรรพสัตว์ ตลอดจนวิธีคิดคำนวณเลขต่างๆ ไว้ในคัมภีร์มากมาย ส่วนทางฝ่ายคฤหัสถ์หรือชาวบ้าน

คนไหนไม่รู้ถ้อยคำทางศาสนา ไม่เข้าใจข้อธรรมพื้่นๆ ไม่รู้จักตัวละครสำคัญๆ ในวรรณคดีพุทธศาสนา ก็ต้องนับว่าเป็นคนล้าหลังหรือเถื่อนเสียเป็นอย่างยิ่ง

แต่สมัยนี้ก็กลับตรงกันข้าม ถ้าพระสงฆ์ท่านใดไม่รู้เรื่องราวสมัยปัจจุบัน ไม่เข้าใจเหตุการณ์ พุดถึงศัพท์วิชาการสมัยนี้ไม่เข้าใจ แสดงความไม่รู้ออกมา ก็ดูน่ารำกิดิ ส่วนคฤหัสถ์ผู้บริหารนักวิชาการท่านใดพุดถึงถ้อยคำทางพระพุทธศาสนา ผิดๆ ฎกๆ ก็เห็นเป็นไก้ดี

ย้อนหลังไป ๑๐๐ ปี ซึ่งความรู้และความเจริญในโลกนี้ยังไม่ถึงขนาดปัจจุบันนี้ สมัยนั้นผู้นำของสถาบันสงฆ์ คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้รอบรู้เท่าทันทั้งด้านพระศาสนาและวิทยาการกิจการแห่งโลกในยุคสมัยนั้น จึงทรงดำเนินกิจการพระศาสนา แก้ปัญหาต่างๆ นำคณะสงฆ์ให้เจริญมั่นคงต่อมาได้ดี ไม่ต้องพุดถึงองค์พระประมุข ซึ่งทรงรอบรู้ทั้งการพระศาสนาและกิจการบ้านเมืองอย่างดีเยี่ยม ปัจจุบันนี้ ในเมื่อพระศาสนาตกอยู่ท่ามกลางวิทยาการ และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงก้าวหน้าต่อมาอีกมากมาย ผู้บริหาร ผู้รับผิดชอบงานพระศาสนาและกิจการบ้านเมือง ควรจะต้องมีความรู้เท่าทันสถานการณ์และวิทยาการต่างๆ มากขึ้นอีกให้สมส่วนกัน

ผู้รับผิดชอบการพระศาสนา หรือกิจการบ้านเมือง ไม่ว่าจะ เป็นผู้ นำ ผู้บริหาร นักวิชาการ หรือมีฐานะใดๆ ก็ตาม จะต้องเป็นผู้เข้าถึงพื้นฐานของไทย และต้องได้ทันความคิดและสถานการณ์ร่วมสมัย จึงจะทำหน้าที่ให้เป็นผลดีได้ ถ้าไม่เข้าไปถึงพื้นฐานของไทย ไล่ไม่ทันความคิดและสภาพปัญหาปัจจุบันแล้ว ก็แทบไม่มีหวังเลยว่า จะสามารถแก้ปัญหาหรือสามารถนำกิจการส่วนรวมให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

คำว่าพื้นฐานของไทย ย่อมรวมถึงศาสนาและวัฒนธรรม เป็นส่วนสำคัญ ส่วนความคิดและสถานการณ์ร่วมสมัย กินความกว้างออกไปถึงแม้แต่ความคิดของฝรั่งและสถานการณ์ของโลก เท่าที่เป็นสภาพแวดล้อมซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้อง

ปัญหาสำคัญในวงการศาสนาปัจจุบันก็เกิดจากข้อบกพร่องนี้ จะเห็นว่า แม้แต่บุคคลที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนา กล้าเดากล้าพูด อธิบายไปตามสบาย นำเอาข้อปฏิบัติที่ถูกต้องดั่งงามไปถืออย่างผิดๆ เมื่อตั้งใจปฏิบัติ ทำให้คร่ำครึยดจริงจัง แม้ว่าจะงมงาย ก็สามารถชักจูงคนจำนวนมากไม่น้อย แม้แต่ที่เรียกกันว่ามีการศึกษาดีให้ไปเข้าพวกถือตามได้ และสามารถก่อให้เกิดความหวั่นไหวไม่น้อยแก่คณะสงฆ์

เมื่อพิจารณาคนที่เรียกว่ามีการศึกษาจำนวนมากใน

ปัจจุบัน ก็อาจเห็นได้ว่า เพราะการที่ไม่ได้รับการศึกษาชนิดที่ช่วยให้เข้าถึงพื้นฐานไทยนั่นเอง พวกหนึ่งก็ก้าวไปอยู่ในฐานะผู้รับผิดชอบกิจการบ้านเมืองชนิดที่ไม่สามารถเข้าใจไม่อาจแก้ไขปัญหาสังคมทางศาสนาเช่นนี้ได้ บางพวกก็เจริญก้าวหน้า ไปเข้าสังกัดในลัทธิที่แม้เขาจะปรับปรุงพระพุทธศาสนาให้คลาดเคลื่อนไปจากหลักการที่แท้จริง ก็ยังหลงไปตาม

ส่วนผู้รับผิดชอบฝ่ายสถาบันพระศาสนา ก็ไม่ได้รับการศึกษาชนิดที่จะช่วยให้คนมีการศึกษาเหล่านั้นรับฟัง ทั้งนี้ไม่ต้องพูดถึงสภาพของคณะสงฆ์เองที่ปล่อยลำมานาน จนบทรหลังของตนกลายเป็นที่ทำนออย่างซุ่มแฉะของสำนักหรือลัทธิต่างๆ

ถ้าผู้รับผิดชอบการพระศาสนาและกิจการบ้านเมือง ได้มีการศึกษา และดำเนินการศึกษาชนิดที่ช่วยให้ถึงพื้นฐานของไทย ไล่ให้ทันความคิดและสถานการณ์แห่งยุคสมัยแล้ว ไหนเลยสภาพปัญหาเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้

ความจริง สภาพเช่นนี้พึงอว การชำระล้างอย่างเดียวนั้นพอ จะต้องมีการปรับปรุงด้วย และการปรับปรุงสำคัญยิ่งกว่าด้วยซ้ำ สภาพปัญหาสุกงอมเต็มที่เหมือนจะร้าวคณะสงฆ์อยู่ให้เร่งมองออกไปรอบตัว และรีบปรับปรุงกิจการของตน แต่

อีกด้านหนึ่ง มองดูเหมือนน่าสงสารพระศาสนาว่า ในคราวที่ ต้องการการปรับปรุงนี้ ก็มีผู้ตั้งตัวขึ้นมาปรับปรุงแต่กลับทำ เลยเถิดผิดไปเสียอีกทางหนึ่ง จนกลายเป็นจะต้องมีการปรับ ปรง ๒ ชั้น ทั้งปรับปรุงแก้สภาพเสื่อมโทรม ทั้งต้องปรับปรุง การปรับปรุงที่ผิดด้วย

ดังนั้น ก่อนจะถึงคำถามว่า ถึงเวลาหรือยังที่ทางรัฐจะ เข้ามาชำระล้างในพระศาสนา ก็มีคำถามข้อหนึ่งแทรกเข้ามา ว่า ผู้ที่จะทำงานชำระล้างนั้น มีความพร้อมที่จะทำหน้าที่ หรือยัง ถ้าไม่พร้อม นอกจากอาจแก้ปัญหาไม่สำเร็จ หรือยัง ทำให้เกิดความเสียหายมากขึ้นแล้ว ถึงจะแก้ปัญหาเฉพาะ คราวนั้นสำเร็จ ก็จะต้องประสบปัญหาอื่นๆ ที่ยุ่งยากอีกเรื่อย ไป จนในที่สุดก็จะแก้ไม่ไหว

ถาม เป็นไปได้ไหมครับที่มีคนพูดว่า บ้านเมืองไทยไม่เคยมี พระพุทธศาสนาที่แท้จริงเลย

ตอบ เรื่องนี้ไม่ใช่จะวินิจฉัยกันได้ง่ายๆ หรือตอบเด็ดขาดทันที ไป เราจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ให้ละเอียดลอบ วิเคราะห์ ให้ชัดเจน เพราะว่าเรื่องประวัติศาสตร์เมืองไทย เรายังไม่ได้มีการศึกษาให้ละเอียดเพียงพอ ไม่ควรจะด่วนว่าไป คำถามที่ว่า นั้น ก็เป็นข้อสังเกตที่ควรรับฟัง และเมื่อรับไปแล้วก็เป็นฐาน

สำหรับการพิจารณาและศึกษาค้นคว้า

คนที่ฟังนี้ก็มี ๒ พวก พวกหนึ่งพอได้ยินเขาว่าบ้านเมืองไทยไม่เคยมีพระพุทธศาสนาแท้จริง ก็เลยพลอยเห็นตามไปเสียอีกพวกหนึ่งก็เป็นฝ่ายตรงข้าม คือเอียงสุดไปอีกข้างหนึ่ง พอเขาว่าอย่างนี้ก็โกรธได้แต่ด่าตอเขาไป ความจริงควรจะถือว่าเป็นคำเตือนสติที่มีประโยชน์ เป็นข้อสังเกตที่น่าศึกษาพิจารณา แล้วก็นำไปเป็นพื้นฐานในการที่จะศึกษาค้นคว้าอย่างแท้จริง ให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่า อะไรกันแน่ เป็นอย่างไรกันแน่ อาจจะเป็นจริงก็ได้ หรืออาจจะเป็นจริงก็ได้

คนที่พูดคำนี้อยู่ในยุคปัจจุบันที่สภาพห่างไกลจากพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นแล้ว หรือเรียกว่ามีการแยกทางโลกกับทางธรรมมาก หรือว่ากิจการทางฝ่ายรัฐกับฝ่ายพระสงฆ์ได้มีการแยกห่างกันอะไรทำนองนี้แล้ว คนที่เกิดในยุคนี้มีความห่างในด้านพื้นฐานทางวัฒนธรรม ภาพที่มองเห็นอาจจะไม่ชัดดีเท่าที่ควรก็เป็นได้ ยิ่งกว่านั้น สภาพของพระพุทธศาสนาปัจจุบันที่เราประสบอยู่ ก็อาจจะไม่ใช่เครื่องสองที่ชัดเจนในการที่จะเอาไปใช้มองพระพุทธศาสนาในยุคก่อนๆ ว่าจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ และสมัยก่อนก็มีหลายยุคหลายตอน แบ่งซอยออกไปได้มาก ในสมัยก่อนบางสมัย บางตอนอาจจะดี๊ๆ ที่เรายังไม่รู้ ไม่เข้าใจทั่วถึงชัดเจนก็ได้ บางอย่างของ

สมัยก่อนเราอาจจะรับมาในส่วนที่เป็นเปลือกเป็นกระพี หรือ สืบทอดกันมาในรูปที่คลาดเคลื่อนไปแล้ว เราก็เหมาเอาว่า อย่างนั้นเป็นพระพุทธรศาสนาในเมืองไทยสมัยก่อนๆ ทุกยุค ทุกสมัยไป ก็อาจจะผิดพลาดได้ แต่อย่างที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า อย่างน้อยคำกล่าวที่ว่านี้เป็นข้อสังเกตชนิดเตือนสติได้อย่างดี

อาจจะเป็นไปได้หรือน่าจะเป็นได้ว่า ในหลายยุคหลาย สมัยทีเดียวเรามีพระพุทธรศาสนาไม่แท้จริง หรือคนที่เข้าถึง ความแท้จริงของพระพุทธรศาสนาไม่น้อยเหลือเกิน คนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้ความเข้าใจเช่นนั้น และในเวลาเดียวกัน สภาพปัจจุบันอาจเลื่อมทรมากว่าหลายยุคหลายสมัยของอดีต เช่นการนับถือที่คล้ายๆ กัน ซึ่งมีมาในสมัยก่อนกับที่เป็นอยู่ใน สมัยปัจจุบัน ความจริงอาจไม่เหมือนกันก็ได้ แม้แต่การ นับถือผี สาง เทวดา ความเชื่อในไสยศาสตร์ของคนไทยสมัย ก่อนกับสมัยนี้ ที่เขานับถือและปฏิบัติ สมัยก่อนก็อาจมีแง่มุม ที่ถูกต้องมีหลักเกณฑ์บางอย่าง แต่ว่าสมัยนี้มันคลาด เคลื่อนไป ในสมัยนี้กลับเลื่อมลงไป ไปสู่ทางที่ผิดลุ่มหลง งมงายยิ่งกว่าสมัยก่อนก็อาจจะเป็นไปได้ เมื่อเรายังไม่ได้ ศึกษาชัดเจน เราก็อาจจะมองสุ่มๆ กันไปว่า การนับถือเชื่อ ถือเรื่องเหล่านี้ของสมัยก่อนเหมือนสมัยนี้

ขอตั้งข้อสังเกตเพิ่มขึ้นอีกหน่อยหนึ่งว่า ปัจจุบันนี้ในทาง

ตะวันตก ฝรั่งเศสบางพวกเขาเริ่มตั้งข้อสงสัยคิดว่า อารยธรรมของเขากำลังเกิดปัญหา แล้วปัญหานี้ก็เกิดจากความมั่งงายในวิทยาศาสตร์และความมั่งงายในเทคโนโลยี ที่นี้หันมาดูในเมืองไทยเราปัจจุบันนี้ เทียบกับสมัยก่อนๆ อาจจะมี ความมั่งงายในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นบ้างในบางยุคบางสมัย ถ้าหากว่าไม่ทั้งหมด

ถ้าในกรณีที่ว่าบ้านเมืองไทยไม่เคยมีพระพุทธศาสนาที่แท้จริงเลย ก็กลายเป็นว่าเคยมีแต่ความมั่งงายในพุทธศาสนา ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ในสมัยปัจจุบันนี้มันจะหนักกว่านั้น คือมีทั้งความมั่งงายในพระพุทธศาสนา ความมั่งงายในวิทยาศาสตร์ ความมั่งงายในเทคโนโลยี มาผสมโรงกันเต็มที

ตัวของพระพุทธศาสนาเองไม่ใช่เรื่องมั่งงาย วิทยาศาสตร์ก็ไม่ใช่เรื่องมั่งงาย และเทคโนโลยีก็ไม่จำเป็นต้องมั่งงาย แต่ว่าคนไปนับถือปฏิบัติอย่างมั่งงาย เพราะฉะนั้นก็ต้องมีการแก้ไขให้มีการนับถือพระพุทธศาสนาชนิดที่ไม่มั่งงาย มีวิทยาศาสตร์ชนิดที่ไม่มั่งงาย มีเทคโนโลยีที่ไม่มั่งงาย

ถาม สถาบันพระพุทธศาสนาในเมืองไทยปัจจุบัน ถึงยุคที่เราจะเรียกว่า เป็นต้นไม้ที่ยืนต้นตายได้หรือไม่

ตอบ คำที่ว่านี้ก็เคยพูดเองและเคยได้ยิน ดูเหมือนว่าตอนนี้จะได้ยินมากขึ้นบ้าง และทำที่ต่อเรื่องนี้ก็เหมือนกับที่พูด

เมื่อตะกี๋ หรือเหมือนกับคำถามที่ถามมาแล้ว คือว่าอย่าด่วนใช้อารมณ์ ไม่ใช่ใครว่าอย่างนี้เราก็โมโหโกรธาไป แต่เป็นข้อสังเกตสำหรับเตือนสติ และนำมาพิจารณาศึกษาวิเคราะห์ดูว่าเป็นอย่างไรกันแน่ จะได้ดำรงอยู่ในความไม่ประมาท

ข้อสำคัญก็คือว่า คำติติงคำเตือนอะไรต่างๆ เหล่านี้ เราควรจะได้รับประโยชน์ทั้งสิ้น เพื่อจะทำให้เกิดความไม่ประมาท และเป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา

มีความจริงอยู่ไม่น้อยว่า สภาพของพระพุทธศาสนาที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นสภาพของการได้รับผลบุญเก่า บางทีอาจจะพูดรุนแรงไปว่า *กินบุญเก่า* คือว่าบรรพบุรุษของเราได้สร้างกันมา สังสมกันมา มีวัดวาอารามมากมายใหญ่โต มีประเพณีที่เอื้ออำนวยให้มีพระสงฆ์บวชจำนวนมากมาย และสิ่งก่อสร้างจำนวนมากที่สร้างไว้เป็นวัตถุ ดูว่าภายนอกพระพุทธศาสนาเจริญ สิ่งเหล่านี้แม้ที่สร้างในปัจจุบัน ก็เป็นผลแสดงของนามธรรม จากการสังสมของบรรพบุรุษนั่นเอง

ปัญหาอยู่ที่ว่า ปัจจุบันนี้เราได้ทำอะไรที่เป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญ และความดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ที่จะเป็ผลสืบไปถึงในอนาคต

ขณะนี้เรามีความมั่นใจในการกระทำของตนเองหรือเปล่า เริ่มต้นตั้งแต่ว่าเรามีความเข้าใจในพระพุทธศาสนาดีหรือไม่ เป็นต้น มีความมั่นใจในภูมิคุ้มกันต่ออันตรายจากภายนอก

จริงหรือไม่ และชุมชนหรือสังคมของเราปัจจุบันนี้มีเครื่องหมายอะไรให้เกิดความมั่นใจว่าอยู่ในภาวะที่แน่นแฟ้นในพระพุทธศาสนา ซาบซึ้งในคุณค่าของพระพุทธศาสนาอย่างถึงจิตถึงปัญญา ไม่ใช่แค่ปากกล่อยๆ การที่จะแน่ใจว่าเมืองไทยเป็นสังคมที่จะดำรงพระพุทธศาสนาให้สืบต่อเจริญก้าวหน้าต่อไปได้นั้นเรามีอะไรที่ทำให้มั่นใจ

ถ้าหากว่าไม่มีความมั่นใจในสิ่งเหล่านี้แล้ว คำกล่าวที่ว่า มาเมื่อก็มันก็อาจจะจริงขึ้นมาได้ คือคำนั้นมีความหมายว่า เรามองเห็นตัวสถาบันพระพุทธศาสนา มีรูปลักษณะภายนอก โดยเฉพาะด้านวัตถุและปริมาณ เช่นว่าวัดวาอาราม ปุชนิยวัตถุสถานที่ใหญ่โต จำนวนพระสงฆ์ที่มากมายนี้ เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ แต่ถ้าหากว่าวัตถุเหล่านั้นไม่ดำรงหรือบรรจุไว้ซึ่งแก่นแท้หรือเนื้อหาของพระพุทธศาสนา เช่นพระภิกษุสงฆ์มีมาก แต่ไม่มีความรู้ความเข้าใจ ขาดการศึกษาไม่รู้หลักธรรมวินัย วัดวาอารามไม่เป็นที่ประกอบกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่จะให้เกิดความรู้การประพฤติธรรม หรือช่วยให้ประชาชนพัฒนากาย คีล จิต ปัญญาแท้จริง ก็หมายความว่า เป็นแต่ต้นไม้ที่เป็นเพียงรูปวัตถุหรือเป็นซากต้นไม้ ไม่มีชีวิตชีวา เมื่อไม่มีชีวิตชีวาก็เหมือนกับต้นไม้ที่ยืนต้นตาย

ถ้าอยู่ในสภาพอย่างนั้น คำกล่าวเมื่อก็ก็เป็นความจริงได้ อันนี้ก็เป็นเรื่องที่ไม่ให้ไปพิจารณากันดู แต่ไม่ใช่เรื่องที่จะวินิจฉัยเด็ดขาดในที่นี้ คือผู้ที่จะกล่าวอย่างนั้นจริงๆ ควรจะพูดให้ได้เหตุผลหนักแน่น ก่อนจะพูดต้องไปศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์สภาพปัจจุบันนี้ออกมาทีเดียว ให้เห็นเป็นอย่างไร เป็นเรื่องๆ ไป เห็นเป็นรายละเอียด แสดงให้เห็นภาพที่ชัดเจน เป็นข้อเท็จจริงที่จะไม่มีใครกล่าวหาได้ว่าพูดเอาเอง

ขอขออนุญาตถึงตอนต้นว่า อย่างไรก็ตาม เราก็ควรจะได้ รับประโยชน์จากคำที่ว่ามันั้น โดยถือเป็นข้อสังเกตที่เตือนสติ เพื่อจะได้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ถ้าคำกล่าวของเขาไม่เป็นจริง เราศึกษาสำรวจตัวเองแล้ว เราก็จะได้มีความมั่นใจ แล้วก็ตั้งหน้าตั้งตาทำในสิ่งที่จะเป็นเหตุแห่งความเจริญมั่นคงของ พระพุทธศาสนาต่อไป หากว่ามันมีเค้าว่าจะเป็นความจริง เราจะได้รีบแก้ไข มันก็เป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ทาง แต่ตัวฟังคำเขาว่าแล้วเอาแต่โกรธเขา ก็มีหวังว่าจะต้องเสียประโยชน์นี้ทั้ง ๒ ทาง เพราะตกอยู่ในความประมาท และอาจจะต้องเป็นอย่างที่ว่ามันั้นเมื่อก็ คือยืนต้นตายแน่ๆ

(ความจริงนั้น สภาพปัจจุบันมีความซับซ้อนยิ่งกว่าที่พูดมานั้นอีก ซึ่งถ้ายังประมาทอยู่และไม่รู้เท่าทัน อาจจะไม่ใช่ว่าเพียงยืนต้นตายเท่านั้น แต่บางที่อาจจะต้องพบกับพระพุทธ

ศาสนาที่กลายเป็นต้นไม้ใหญ่ และบนตอนั้นมีต้นไม้อื่นยืน
ต้นขึ้นไปแทน).

...ทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือจะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดำรงอยู่สืบต่อไปในสังคมหรือในโลกนี้ การทำสังคายนากิติ การกำจัดชำระล้างศาสนาในบางสมัยกิติ เป็นเรื่อง ที่จัดได้ว่าอยู่ในหน้าที่ข้อนี้...

...เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยขึ้นในวงการพระศาสนา รัฐก็ เข้ามาอุปถัมภ์คณะสงฆ์ในการทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรม วินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้...

...สำหรับประเทศที่ไม่มีเอกภาพทางศาสนา ปัญหาเรื่อง การระวังความสัมพันธ์ที่เป็นไป ในแง่ลบนั้นอาจจะมากสักหน่อย ส่วนประเทศที่มีเอกภาพในทางศาสนา ก็มีโอกาสที่จะมีความ สัมพันธ์ในแง่บวกมากขึ้น...

...ส่วนทางฝ่ายรัฐ ถ้าไม่มีช่องทางที่จะผูกพันประสานกับ ศาสนา ศาสนาก็อาจจะเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชนได้ ง่าย เมื่อประชาชนแตกแยกแล้ว ก็จะทำให้เกิดผลเสียแก่รัฐ...

มูลนิธิพุทธธรรม

ภาพปก : ปัญญา วิจิตรนสาร